

Հ. Ս. Խ. Հ. ՀԱՂԺՈՂԿՈՄԱՏ

ՅՈՒՂԱՏՆՑԵՍ. ՀԱՆՐԱՄԱՑՁԵԼԻ ԳՐԱԳԵՐԱՆ № 22 (113)

Բ. ՄԱՄՅԱՆ

ԲԱՄԲԱԿԻ

ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1981

633.5

Մ-22

24 SEP 2010

Հ. Ս. Խ. Հ. ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԱՏ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՑԵՍ. ՀԱՆՐԱՄԱՏՆԵԼԻ ԳՐԱԳՐԱՐՆ Ձ 22 (113)

Հայր սրտեք Գրադարան

633.5 Բ. ՄԱՄՅԱՆ - Խ. 16. 11. 1931/թ.
Մ. 29 *այ* *Յիսկյան*

ԲԱՄԲԱԿԻ
ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ — 1991

703

38

Հրտ. № 1522

Գրառույ. № 6147 (բ). Գատվեր № 837. Ցիբաժ 7.000
Պետերատի տպարան Յերևանում

I. ԲԱՄԲԱԿԻ ԲՈՒՅԱԸ

1. ԽՆՉՊԻՍԻ ԿԼԻՄԱ ՅԵ ՍԻՐՈՒՄ ԲԱՄԲԱԿԸ

Բամբակը շատ պահանջկոտ է դեպի տաքութիւնը և արևի լույսը. դրա համար ել Հայաստանում նրա մշակութիւնը տարածված է Արարատյան դաշտավայրում, ուր ամառը լինում է շատ շոգ և յերկար ամիսներ յերաշտոտ:

Սակայն այդպիսի կլիմայական պայմաններում անշուշտ անհրաժեշտ է ջուր փոռոգելու համար, փորը և փորոշում է նրա ընդարձակելու և մշակելու հնարավորութիւնները:

Բամբակի կանոնավոր աճելու համար անհրաժեշտ է դարնան և աշնան յեղանակների համար առնվազն 15 աստիճան տաքութիւն Յելսի ջերմաչափով. իսկ ամառը 30 աստիճան:

Նա շատ զգայուն է դեպի ցրտերը և անգամ յերբ տաքութիւնն իջնում է մինչև ցրտառութիւն մեկ աստիճանին, նա տրդեն ցրտահարվում է, փորն և ազդում է նրանից սպասվելիք բերքի վրա:

Վատ են անդրադառնում նրա նորմալ աճման վրա նաև անձրեղները: Ցանքսից մինչև հասունանալը հաճախակի տեղացող անձրևները խանգարում են նրա նորմալ զարգացումը՝ բույսը սկսում է փարթամ աճել ի վնաս բերքի և ծաղկման շրջանում ցերեկվա անձրևները թույլ չեն տալիս կատարվի կանոնավոր բեղմնավորում, վորից բամբակի ծաղիկներն ամբողջապես թափվում են և ալլևա չեն առաջանում կնգուղներ:

Այդ տեսակետից մեզ մոտ բամբակի մշակութային համար կան շատ նպաստավոր պայմաններ՝ աֆն ե ինչպես վերը հիշվեց ամառը լի է նոս և շատ շոգ, յերկար ժամանակ չեն տեղում անձրևներ և դաշտավայրի հողամասերը բոլորը ջրաբրի են:

Միակ բացառականը դա վաղ գարնան և ուշ աշնան ցրտերն են, վորոնք բավականին կրճատում են նրա աճման ժամանակամիջոցը:

2. ԻՆՉՊԻՍԻ ՀՈՂԵՐ Ե ՍԻՐՈՒՄ ԲԱՄԲԱԿԸ

Բամբակը սիրում է թափանցիկ, պարարտ և խոր հողեր, վորոնց վրա աճում է շատ լավ, վորովհետև նրա արմատները հեշտությամբ խորանում են նրանց մեջ և տարբեր խորությունից սնունդ վերցնում:

Հայաստանում հողերի տեսակները շատ բազ-

մաղան են. ժնգամ գյուղի տարբեր ստանաներում կան տարբեր վորակի հողեր, վորոնցից և ստացվում է տարբեր քանակի բերք:

Մեզ մոտ պատահում են կավային հիմք ունեցող սևահողեր, փտահողով ավազահողեր, ծանր կավային կազմվածք ունեցող հողեր, խճահողեր, կավոտ ավազահողեր, ավազոտ կավահողեր, կրային մասերով հարուստ «բոզ» հողեր, աղահողեր-«շորաքյաթներ» և ալլև: Այս բոլոր հողերում աճում է բամբակը, սակայն վորոշ հողերի վրա կարիք է լինում անցկացնելու անհրաժեշտ բարելավումներ՝ մելիորատիվ աշխատանքներ:

Վորքան բազմազան են հողերի տեսքերն, այնքան ել տարբեր են նրանց վրա բամբակի մշակման յեղանակները:

Որինակ ծանր կավային հողերը բամբակ մշակելու համար անպետք են և շատ քիչ արդյունք կտան, յեթե չպարարտացվեն գոմաղբով: Գոմաղբը լավացնում է նրա կազմվածքը, առանց վորի բամբակի նուրբ ձիւերը շատ դժվար են դուրսգալիս—անձրևներից հետո հողի յերեսը կեղև է բռնում, վորն ինչպես ասում են խեղդում է բույ ին, վորովհետև հողի մեջ անհնարին է դառնում ողի ազատ թափանցելը, վորը շատ կարևոր է արմատի կանոնավոր զարգացման հա-

մար: Հողը բարեփոխվում է իր կազմվածքով՝ նաև յոնջա ցանելուց, վորը միևնույն ժամանակ և ուժեղացնում է սննդավետ նյութերով:

«Շորաքյաթ» կամ աղահողերը մինչև ջրով չլվացվեն—չազատվեն աղերից, անպետք են բամբակի համար: Դրա համար ուշ աշնանը բաց են թողնում մեծ քանակությամբ ջուր, վորովորում են ամբողջ հողամասը. ջրում լուծվում են նրա աղային մասերը, վորը հեռացվում է հետո առանձին խոր փորված առուներով:

Բամբակը չի սիրում ճահճոտ և խոնավոտ հողեր, ինչպես և ամուր հիմք ունեցող բարակ շերտահողեր, վորովհետև վերջին դեպքում արմատը հնարավորություն չի ունենում հողում խորանալու, սնունդ մատակարարելու, վորից և բամբակի թփերը մնում են շատ ցածր և աննշան բերքով:

II. ԲԱՄԲԱԿԻ ՏԵՂԸ ՅԱՆՔՍԱՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Ամեն մի տեսակի բույս յուրահատուկ պահանջ ունի դեպի հողը և նրանցից ամեն մեկը տարբեր սնունդ է շարունակ վերցնում հողից: Յեթե մի վորևիցե բույս 4—5 տարի շարունակ մշակվում է նույն հողում, վերջը հողն ուժասպառ է լինում և չի տալիս վերջին տարին ալ:

բերքը, ինչ վոր տվել է առաջին տարին. այդպիսի հողերին ասում են ուժասպառյեղած տրվյալ բույսի նկատմամբ: Սակայն այդ նույն հողում յեթե մշակենք մի այլ բույս կարող ես ստացվել լավ բերք. դա կնշանակի նա ել իր հերթին հողից վորպես սնունդ վերցնում է հողի մի այլ տեսակի սնունդը:

Որինակ բամբակը, հացահատիկը և այլն մեծ պահանջ ունեն ազոտ կամ բորակածին և ֆոսֆոր կոչված պարարտանյութերի կամ սնունդի և ամեն տարի սխտեմատիկորեն հողից խլում են այդ տեսակի սնունդի զգալի մասը, այն ինչ յոնջան, վիկան, յերեքնակը (խնձորախտը, մաշը, սոյան և այլ պատենավոր բույսերը ընդհակառակը հողն ուժեղացնում են ազոտով կամ բորակածինով և միևնույն ժամանակ լավացնում հողի կազմությունը: Այդ է պատճառը, վոր առհառարակ յոնջայից և նրա ցեղի բույսերից հետո շատ լավ բերք է ստացվում թե բամբակի և թե հացահատիկի ցանքսերից:

Սրանից յեզրակացություն, վոր ամեն տարի իրար վրա չի կարելի միևնույն տեղը միևնույն բույսը մշակել: Իսկ յեթե ստիպված ենք կամ կարևոր է այդ կրկնությունը կատարել, պետք է այնպես խելացիորեն դասավորել բույսերի հաջորդականությունը, վորպեսզի պահպան-

վի թե հողի բերրիութիւնը, թե կազմվածքը և թե շատ բերք ստանանք:

Ցանքսի հաջորդականութեան կամ ինչպես ասում են ցանքսաշրջանառութեան կարևորութիւնը հասկանալու համար պետք է խմանալ, վոր՝

1. Տարբեր բույսեր տարբեր սնունդ են վերցնում հողից և զանազան հողաշերտերն ոգտագործում, վորովհետև նրանց արմատներն ունեն տարբեր յերկարութիւն:

Որինակ բամբակը և յոնջան շնորհիվ իրենց խորը գնացող արմատների կարող են սնունդ վերցնել հողի ամենաստորին շերտերից, քան հացաբույսերը:

2. Կան բույսեր, ինչպես որինակ կարտոֆիլը, կաղամբը, ճակնդեղը և այլն, վորոնք ամառվա ընթացքում շարունակ մշակվում են՝ — բուկ և տրվում, փխրեցնվում և այլն և շնորհիվ այդ հանգամանքի հողն ավելի է բերրիանում և նրանցից հետո այլ կուլտուրաներն ավելի հաջող են բսնում — մեծ բերք տալիս:

3. Չանազան բույսեր զանազան քանակի և սննդավետ արմատի մնացորդներ են թողում հողում, վորոնք հետագայում փթելով պարարտացնում են հողերը:

Որինակ յերկար խորացող արմատները հո-

դի ամենաստորին շերտի սնունդը կարծես վեր են բարձրացնում վերնաշերտը և իրենց նեխվելուց հետո վորպես զգալի մասսա սնունդ ծառայում հաջորդ մշակվող բույսերին:

4. Ինչպես վերը հիշվեց պատենավոր բույսերն (յոնջա, կորնգան, վիկա, սոյա, մաշ և այլն) ուժեղացնում են հողը, շնորհիվ իրենց խորը գնացող արմատների, վորոնց վրա կան բազմաթիվ ուռուցքներ — պալարներ: Ահա այդ ուռուցքներում ապրում են միլիոնավոր մանրէներ — բակտերիաներ, վորոնք ընդունակ են ամենաթանգարժեք պարարտանյութերից, ինչպիսին է բորակածինը, ողից կապել և հողը դրանով հարստացնել: Յեվ յերբ յոնջան ցելվում է այդ արմատներն իրենց պալարներով նեխվում են և հողն ուժեղացնում, վորի շնորհիվ և մշակվող բույսերը հաջողութեամբ աճում են և լավ բերք տալիս:

5. Պետք է ինկատի ունենալ կարևոր հանգամանքներից ել ահն, վոր բույսը յերբ շարունակ մշակվում է միևնույն հողում, առաջ են գալիս յուրանատուկ հիվանդութիւններ, վորոնք այլ բույսերի համար միանգամայն անփառ են: Հարկավոր է լինում այդպիսի դեպքերում միջանի տարի շարունակ այդ հողում այլևս չմշակել այդ բույսից, վորպեսզի հիվանդութիւնը կամ փսառուտները կտրվեն:

Ահա վերոհիշյալ հանգամանքներն են, վոր ստիպում են մտնել ցանքսաշրջանառություն կամ սերմնափոխություն. այլ խոսքով բույսերի խելացիորեն դասավորված հաջորդականության կարգ, վորպեսզի թե հողը միշտ մնա բերրի, նպաստավոր կաղմվածքով, ստացվի լավ բերք և թե չառաջանան վտանգավոր հիվանդություններ, վորոնք կարող են վերջնականապես մեռցնել այդ բույսին կամ տվյալ դեպքում բամբակին:

Ցանքսաշրջանառություն կազմելիս պետք է բամբակացանն ոգնության կանչի իր շրջանում աշխատող ագրոնոմներին, վորովհետև այդ կազմելու համար կան մի շարք դժվարին տնտեսական և նույն իսկ քաղաքական բնույթ ունեցող խնդիրներ, վորոնց լուծում տալը կդժվարացնի բոլորին:

Ցանքսաշրջանառություն կազմելիս ինկատի է ունեցվում՝ լինի անհատական թե կոլտընտեսություն—անասուններին կերով (խոտով, դարմանով) յեթե վոչ լըիվ, մասամբ ապահովելու խնդիրը, թե վոր դաշտը և նրանից վոր տոկոսը պետք է լինի ցանովի խոտերի և բամբակի տակ: Ցանքսաշրջանառությունից կախված է այդ կուլտուրաների ըստ սեզոնների լեղած աշխատավոր և վարձվելիք ձեռքերով ապահովելու խնդիրը, դաշտերի կանոնավոր և հավասարաչափ դասա-

վորումը, բույսերի նորից կրկնելու հնարավորությունը՝ պարարտանյութերով թե այլ ձեռնարկումներով հողի բերրիությունը պահպանելու նպատակով, ջրային ռեժիմից—թե արդյոք լեղած ջրային հնարավորությունները վորքան կապահովեն կատարվելիք ցանքսերը ջրով:

Նկատի պետք է ունենալ անշուշտ հողի ֆիզիկական կազմությունը, այն է՝ փխրուն, մանրահատիկ դրությունը պահպանելու խնդիրը, վորը կախված է վորոշ տարիներից հետո խոտաբույս ցանելուց, մշակելու ձևից և այլն:

Հողի մանրահատիկ—ֆիզիկական դրությունը չափազանց կարևոր հանգամանք է. նա հնարավորություն է տալիս շուրս ազատորեն խորը թափանցելու, լինի նա անձրևներից թե ջրելուց, վորը կուտակվելով ծախսվում է բույսի կողմից և ավելորդ անոգուտ գոլորշիացում տեղի չի ունենում:

Այլապես հողի կազմության փոշիացումը ջրելու կամ անձրևների ժամանակ նպաստում է լերեսից ցեխանալուն, թույլ չի տալիս ջուրը ծծվի և առաջանում է կեղեվ, վորը խանգարում է բույսերի կանոնավոր աճմանը և խլում ավելորդ աշխատավոր ձեռքեր:

Վերջին հաշվով ցանքսաշրջանառությունը հետապնդում է մի նպատակ՝ հողը պահպանել բեր-

րի և վորքան հնարավոր ե նրանից ստանալ շատ բերք, այլապես մարդու անզիտակից և հալիըտակողական վերաբերմունքի հետևանքով կարող ե արագ ուժասպառ լինել նա:

Հայաստանի պայմաններին համապատասխանող միջանի ցանքսաշրջանառության ձևեր կարելի յե առաջարկել, վորը գլխավոր առմամբ հետապնդել ե վերև թված պայմանները:

Այդ սխտեմներում շատ չնչին տեղ ե տրվել հացահատիկային կուլտուրաներին, մեծ մասամբ տեղ տալով բամբակին ինկատի ունենալով նրա մշակման, տարածության ընդարձակման, վորքան կարելի յե շատ հումուլթ ստանալու քաղաքական պրորիեմը:

1. 1-ին տարին— յոնջա

2-րդ » — յոնջա

3 » » — բամբակ

4 » » — բամբակ

5 » » — բամբակ

պարարտացումով

Այս դեպքում ամբողջ հողային տարածության 60 տոկոսը զբաղվում ե բամբակի ցանքսով և ամառվա ընթացքում ամբողջ շուրը տրամադրվում բամբակին:

Յոնջայի ցանքսը ծառայում ե վորպես կեր

և վորոշ չափով ուժեղացնում հողը, վերականգնում նրա ֆիզիկական կազմությունը:

2. 1-ին տարին— աշնան ցորեն + յոնջա

2-րդ տարին յոնջա սուպպերֆոսֆատի պարարտացումով:

3-րդ տարին— յոնջա

4-րդ տարին— բամբակ

5-րդ տարին— բամբակ

6-րդ տարին— բամբակ պարարտացումով

7-րդ տարին— բամբակ պարարտացումով:

Այս սխտեմի յոթաշտյան ցանքսաշրջանառության մեջ բամբակը բռնում ե 57 տոկոսը ընդհանուր դաշտերից: Յոնջան լրիվ չափով պարարտացնում ե դաշտը և միևնույն ժամանակ ապահովում անասունների կերով և վերականգնում ե հողի ֆիզիկական կազմությունը:

Նկատված ե, վոր յոնջան 3-րդ տարին ե շատ հարստացնում հողն, այնպես վոր այս ցանքսաշրջանառությունում յոնջան 100 տոկոսով ոգտագործվում ե իր դրական հատկություններով:

3. 1-ին տարին— բամբակ

2-րդ » — բամբակ

3 » » — յոնջա

4 » » — յոնջա

5 » » — բամբակ

6 » » — բամբակ

7 » » — գարնան գարի (գո-

մաղբի պարարտացումով) ծրղատավոր արմատապրառու:

Այստեղ յոնջան 2 տարի մտցվում է թե վորպես կեր և թե լավացնում հողի կազմությունը:

Հիշյալ ցանքսաշրջանառություններից տեղական պայմաններին համապատասխանող սիստեմներից մեկի անցկացնելը միանգամայն կարևոր է և անհրաժեշտութուն: Սակայն դժվարություններ կան անհատական տնտեսությունների համար, վորոնց հողերը չափազանց ցածր են, միջնակներով կտրված, անկանոն ջրային ցանցով: Դրանց հետ միասին հողերի բազմապիսի վորակը դժվարացնում է հավասարաչափ դաշտերի վերածելը և կանոնավոր մշակելը: Չեսք հիշում նաև մշակման բոլոր պրոցեսներում ավելորդ ժամանակի կորուստը դաշտից դաշտ տեղափոխելիս և մեքենայացման դժվարությունները:

Կոլլեկտիվ տնտեսությունների համայնացրված խոշոր հողակտորներում մեծ հնարավորություններ կան հողաչափական գործիքներով կանոնավոր—հավասարաչափ դաշտերի բաժանել՝ հողաշինարարութուն կատարել, կանոնավորել ջրային ցանցը և ոգտագործել ջրային ռեսուրսները մաքսիմալ չափով: Հեշտանում է մեքենատրակտորային կայանի տրակտորների և այլ մեքենաների աշխատեցնելը: Թվածս բոլոր առավելությունները հնարավորութուն են տալիս ավելի շատ եֆֆեկտ ստանալ կոլտնտեսությունում, քան անհատական տնտեսությունում վորը և

պետք է շահագորդուի վերջիններիս կախողի շաբերն անցնելու:

III. ՀՈՂԵՐԻ ՊԱՐԱՐՏԱՑՈՒՄԸ

Բույսերը, վորոնց շարքում և բամբակը, աճելու և բերք տալու համար իրենց սնունդը վերցնում են հողից և ողից:

Հողի տարբեր շերտերից արմատները վերցնում են բույսին անհրաժեշտ սննդանյութեր, վորոնք ջրի ոգնությամբ լուծված են լինում դյուրամարս վիճակում և բարձրացնում ցողունի միջով մինչև տերևները: Այստեղ ողի, արևի ճառագայթների և տերևի խլորոֆիլ կոչված կանաչ հատիկների ոգնությամբ վերամշակվում են շաքարի, սպիտակուցի, յուղի, ռալայի և այլն: Այդ նյութերից ել գոյանում են թե ամբողջ բույսը և թե նրա պտուղները:

Իմանալու համար թե արդյոք տվյալ բույսը կամ թե մասնավորապես բամբակը ինչպիսի սննդանյութեր է վերցնում հողից, բավական է այլել այն, վորից կստացվի մոխիր, իսկ ջրային մասերը կգոլորշիանան: Ահա այդ մոխրի մեջ պարունակում են այն աղերը, վորոնց վորպես սննդանյութ վերցնում է բույսը իր արմատներով հողից:

Պարզված է, վոր 1 տոնն (60 փ.) բամբակի բերք ստանալու համար միջին հաշվով բույսն ոգտագործում է՝ ֆոսֆոր 26 կիլո, ազոտ—75,7 կիլո և կալիում—59,8 կիլո:

Իսկ յեթե տալ նույն կուլտուրան միջանկ տարի իրար վրա կրկնվի նույն հողում, պարզ է հողն ուժասպառ կլինի և վերջը բոլորովին բերք չի տա:

Իրա համար ել անհրաժեշտ է հողին նորից վերադարձնել այնքան սննդանյութեր կամ աղեր, փորոնցով նա աղքատացել է վրան մշակելով ավելի բույսը. ուրիշ խոսքով պարարտացնել հանքային կամ այլ պարարտանյութերով կամ գործադրել մշակութային այլ ձևեր, վերականգնելու հողի բերրիությունը:

1. ԳՈՄԱՆԻԸ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒՅԻ

Վորպես հանրածանոթ պարարտանյութ շատ վաղուց մարդկությունը հայտնի չէ գոմաղբը:

Գոմաղբը համարվում է նախ լրիվ պարարտանյութ. փորովնեռն նրա մեջ պարունակվում են բույսերին անհրաժեշտ բոլոր տեսակի սնունդանյութերը և այն ել գյուղամասում վիճակում և յերկրորդ բացի հողի պարարտացնելը, լավացնում է նաև նրա ֆիզիկական կազմությունը, վորը դարձյալ հողի բերրի լինելու նախապայմաններից մեկն է:

Ծանր կավային հողերը բերքատու դարձնելու համար հատկապես պարարտացնում են գոմաղբով, վորը փափկացնում է հողը, նպաստում ուղի խորը թափանցելուն և արգելք հանդիսանում անձրևներից և ջրելուց հետո կեղևներ առաջանալուն:

Մեկ հեկտար բամբակի հող պարարտացնելու

համար անհրաժեշտ է 30—40 տոնն (2.000—2.400 փ.) կամ 100—120 սալ գոմաղբ, կրկնելով պարարտացումը 3 տարին մեկ անգամ:

Սակայն մեր բամբակագործական շրջանները չունենալով անասնապահության զարգացման համար բնական տվյալներ կրճատել են այն և միևնույն ժամանակ ավարը գործածելով վորպես վառելանյութ, չեն ունենում մեծ քանակությամբ գոմաղբ ունեցած բոլոր հողամասերը պարարտացնելու համար:

Պակասը լրացնելու համար ոգնություն են գալիս հանքային պարարտանյութերը: Այնուամենայնիվ անհրաժեշտ է տալ համառոտ ցուցմունքներ այն մասին, թե ինչպես պահպանել և ոգտագործել գոմաղբը վորպես պարարտանյութ:

Բամբակացան գյուղացին պետք է իմանա, վոր անկանոն պահպանված և պարարտացված գոմաղբից ստացվում է շատ քիչ արդյունք, փորովնեռն մինչև բույսին հասցնելը ողն են ցնդում և անձրևներից լվացվում նրա սննդատու մասը, այն է ազոտը: Այդպիսի գոմաղբով պարարտացնելն ավելի թանկ է նստում, քան արժենում է ստացված ավելցուկ բերքը:

Վորպեսզի գոմաղբը տա իրականում ոգուտ, պետք է նրան պահել այնպես, վոր նրա

38
203

մեջ մնան անդավետ նյութերը: Դրա համար շատ կուտնտեսություններում և խորհրդային տնտեսություններում սկսել են կառուցել հատուկ պահպանման տեղեր պատերով, ծածկոցով և այլն:

Բայց վորովհետև այդպիսի կառուցումները ծախսերի հետ են կապված և շատերին անմատչելի, ձեռնառու յե գործածել գոմաղբի պահպանման յերկու ձևերը՝ այն ե պահպանումը կույտերով և փոսերում:

Առաջին դեպքում պետք ե ընտրել հարթ և միբիչ բարձրադիր տեղ, վորպեսզի անձրևաջրերը չփողոցեն կույտը: Այստեղ կիտվում ե գոմից փոխադրված գոմաղբը և ամեն անգամ հավաքառաչափ տարածելուց հետո տրորում են փոքրով, վորը շատ նպաստում ե անհղանյութերի պահպանումն ոգից: Այդպիսի կույտերում շատ արագ և հաջող ե գնում փթումը, վորը հետևանք ե բակտերիաների կամ մանրէների գործունեյության:

Յերբ այդպիսի դարսված կույտի հարստությունը հասնում ե $1\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{4}$ մետր, շաղ են տալի 5—10 սանտիմետր հաստության հող և այդպես շարունակ կրկնում, մինչև հասնի բարձրությունը 2—4 մետրի, վորից հետո ծածկել դարձյալ հողաշերտով: Կույտի լայնությունը չպետք

ե լինի ավելի 2-3 մետրից, իսկ յերկարությունը կաիված ե ցանկությունից:

Ամառվա շոգ ժամանակներն անհրաժեշտ ե հաճախակի կույտի վրա սառը ջուր շաղ տալ խոնավ պահելու նպատակով: Պետք ե կողքին փորվի նաև փոքր փոս, ուր հավաքված մեզը կամ այլ ջրալի մասերը նորից գործածել շաղ տալու համար:

Այդ ձևով լավ պահպանված գոմաղբը դաշտ փոխադրելու ժամանակ ունի կանաչ գույն, թթու հոտ, խոնավություն և միջի ծղոտային մասերը կարծեք փառված են լինում—շատ փխրուն:

Յերկրորդ պահպանման ձևը՝ խոր փոսեր պատրաստելն ե, վորն ավելի լավ ե պահպանում գոմաղբը: Բայց փոսն այնպես պետք ե պատրաստել, վորպեսզի անձրևաջրերով չլցվի: Դրա համար շրջապատել պարիսպով, կառուցել ծածկոց պաշտպանելու անձրևից, ձյունից, արեւից և քամուց, ինչպես և պահպանել ջրալի մասերը: Հատակը սալահատակել, արանքները պինդ լցնել ծանր կավահողից պատրաստած ցեխով կամ ուղղակի այդ ցեխով և լավ տրորել: Փոսը պատրաստել ուղղանկյունի, յերկար, վոչ այնքան լայն և կողերից պատերը բարձրացնել 1 — $1\frac{1}{2}$ մետր:

Նախքան գումարը լցնելը հաստակին տարածել ¹/₃ մետր հաստության ծղնոտ, դարման և տրորել, վորը հետագայում կծծի հեղուկ մասերը. ամեն անգամ գումարը տարածել համաչափ և տրորել: Ժամանակ առ ժամանակ շաղ տալ ոտը ջուր կամ անասունների մեզ: Զուրը խնդարում և բորբոսներուն, իսկ վերևից բարակ հողի շերտերն իրենց հետ կապում զազային մասերը, վորոնք գումարի արժեքավոր մասերն են:

Վերոհիշյալ ձևով պահպանված գումարը կարելի չէ կամ ձմեռը փոխադրել դաշտ — աշխատանքի ազատ ժամանակը կամ վաղ դարնան և թողնել մեծ կույտերով, ծածկելով հողով: Այդ կույտերը դաշտում համաչափ շաղ և տրվում վարելուց առաջ: Այդպիսի պարարտացումից բերքը բարձրանում և հեկտարի վրա 20—40 փութ:

Կանգ չենք առնի մոխրի և խառնաղբի վրա, վորպես պարարտանյութերի, վորոնց մասին շատ լավ է լսել մեր գյուղացին և լավ ըմբռնել տված ոգուտը:

2. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՑՈՒԹԵՐ

Բույսերին վորպես անունդ գործածության ամենաանհրաժեշտ աղբերը՝ դա ֆոսֆոր և ազոտ

պարունակող աղերն են, վորոնք պատրաստվում են զավոդներում և գործածվում վորպես պարարտանյութեր. այդ աղերը սուպերֆոսֆատ և սալֆատամոնիան են:

Նրանց խառնուրդը քուսպի հետ մտել և գործածության մեջ 1927 թվից և այս 1931 թվականում պարարտացվում և ագրոկոմպլեքսի տակ առնվող 21.000 հեկտար բամբակի տարածությունից 16.200 ը, չհաշված անցյալ տարվանից պարարտացրած 6.000 հեկտարը:

Այս թվերը ցույց են տալիս թե վորքան ոգտավետ է նրանց խառնուրդով պարարտացնելը:

Բերքատվության բարձրացումն ապացուցում է Հողժողկոմատի գիտահետազոտական վարչության կողմից դրված ֆորձադաշտերի արդյունքները, վորոնցով հնարավոր է համարվում պարարտացմամբ հասցնել միջին բերքը ՆՋմիածնում 9 ցենտների, Ղուրդուղուլի 12 և Հրազդան-Զանգիբասարում 20-ի:

Այդ փորձերը հետապնդում են նաև մի նրպատակ, այն է՝ փորձերով հայտաբերել թե վոր շրջանի, վոր լենթաշրջանի կամ գյուղի և նույնիսկ սառնայի հողեր ինչպիսի պարարտանյութի և ինչ քանակի պարարտանյութի կարիք ունեն, վորպեսզի հետագայում կանոնավոր և

պլանաչափ մատակարարվի պարարտանյութը և հասկացվի տվյալ հողամասում բերքատվութիւն բարձրացման գաղտնիքը:

Յեւ վորովհետեւ այդ վորձերը դրվում են ամբողջովին անհատ գյուղացիների և կոլտնտեսութիւնների հողերի վրա, վորի կողքին թողնւ-վում է չպատրաստված դաշտ վորպես կանտոր, արդյունքն հեշտ է նկատել:

Առաջ պարարտանյութերն արտասահմանից ներմուծվելու պատճառով թանգ եր արժենում, վորը և արդելք եր հանդիսանում նրա տարածմանը: Այժմ այդ պարարտանյութերը խորհրդա-լին յերկրում են պատրաստվում և ավելի էժան են նստում: Այդպիսի գավոզներից մեկն էլ կա-ռուցվում է Ղարաքիլիսայում. դա ցիանամիդի գործարանն է:

Արհեստական պարարտանյութերի խառնուր-դով ամեն մի հեկտարին տրվում է 30—32 փ. և ցրվում է հողում ցանքից $1—1\frac{1}{2}$ շաբաթ առաջ: Յրելուց հետո թեթև կերպով ծածկվում է հասարակ ցախե տափանով կամ զիգ-զագ փոցխով:

Ցիանամիդով պարարտացնելու դեպքում ևս ցրվում է $1—1\frac{1}{2}$ շաբաթ առաջ:

Շարքացանքի դեպքում լավ է առաջուց շարքացան մեքենայով ցանել պարարտանյութը

և հետո բամբակի հունդը: Եթե ժամանակին չի ցրվել պարարտանյութը, ծայրահեղ դեպքում կարելի լի շաղ տալ բամբակի ծաղկելուց առաջ. թեև այն եֆֆեկտը չի տա ինչ առաջին դեպ-քում: Դրա համար պետք է հետևել ժամանա-կին պարարտացնելու: Պարարտանյութն ունի ներգործութիւն 2—3 տարվա ընթացքում, վո-րից հետո ընկնում է:

2ի խանգարի և մեծ արդյունք կտա, յեթե արհեստական պարարտանյութի հետ միասին մտցվի և գոմաղը: Նկատված է վոր բերքն ա-վելի շատ է լինում: Ամենագլխավոր առավելու-թիւնն այն է, վոր ծանր կավային հողերը, վո-րոնք բնականից թեև հարուստ են սննդանյու-թերով, սակայն լավ բերք տալիս են միմիայն գոմաղով պարարտացնելուց հետո, յեթ լավա-նում է նրա ֆիզիկական կազմութիւնը:

Այս դեպքում պետք է տալ գոմաղը նորմա-յի 50 տոկոսի չափով՝ 100—120 սայի փոխա-րեն 60 սայլ, իսկ պարարտանյութ նորմայի $\frac{2}{3}$ -ի չափով, ինչ տրվում է մեկ հեկտարին:

Անշրաժեշտ է պարարտացման աշխատանք-ները կանոնավոր անսխալ կատարելու համար միշտ խորհրդակցել շրջանային ագրոնոմի հետ, վորն ուրախութիւմբ կնդառաջի ձեր բոլոր ա-ռաջադրած խնդիրներին՝ կբացատրի պարարտաց-

ման ժամանակի, ձևի և նորմաների վերաբերյալ, ինկատի ունենալով հողատեսքերը:

4. ԹԻԹԵՌՆԱԾԱՂԻԿ (ԼՈՒԲՆԱՅԵՂ) ԲՈՒՑՍԵՐԸ ՎՈՐՊԵՍ ՊԱՐԱՐՏԱՑՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

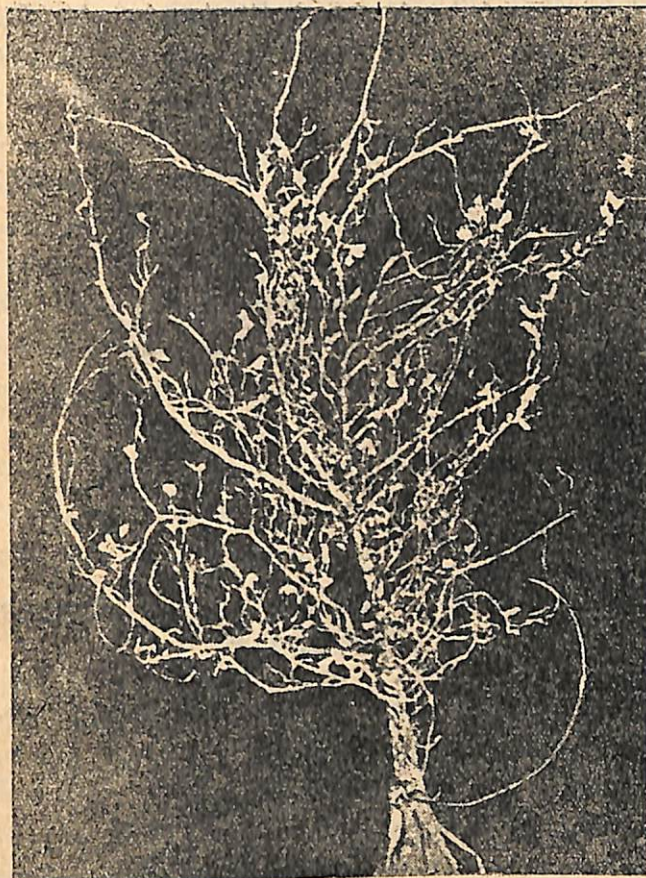
Հողը հարստացնող, բերրի դարձնող միջոցներից մեկը թիթեռնածաղիկ բույսերի (յոնջա, վիկա, կորնգան, սոյա, շամբալա և այլն) մշակումն է:

Նրանք ընդունակ են հարստացնելու հողն ամենաթանգարժեք սննդանյութերից մեկով՝ ազոտով: Գիտականորեն հիմնավորված է, վոր յոնջայի մեկ հեկտարը կուտակում է հողի մեջ այնքան ազոտ, վորքան իր մեջ պարունակում է 100—200 սալ գոմաղբը:

Գաղտնիքը նրանումն է, վոր այդ բույսերի արմատների վրա գոյացած պալարներում (ուռուցքներում) ապրում են ողից ազոտ հավաքող բակտերիաներ:

Յերբ յոնջատեղը կամ այլ պատենավոր բույսերը ցելվում են, նրանց արմատները նեխվում են և իրենց մեջ ամբարած սննդանյութերը տալիս են հողին, վորն ոգտագործվում է բամբակի կամ այլ բույսի կողմից:

Այս ձևի պարարտացում գործ էածվում մեծ մասամբ այն յերկրներում, ուր աղքատ են

Նկ. 1. Արմատների վրա գոյացած պալարներ, վորոնց մեջ ապրում են ողից ազոտ հավաքող բակտերիաներ:

արհեստական պարարտանյութերով. այնուամենայնիվ դա չի նշանակում, թե կարիք չկա յոնշա ցանելու. նրա գլխավոր առավելություններից մեկն էլ այն է, վոր նա վերականգնում է հողի նախկին ֆիզիկական մանրահատիկ դրությունը փոշիացած վիճակից և միևնույն ժամանակ տալիս թանգարժեք սննդավետ կեր անասունների համար:

Մեծ բերք ստանալու համար կարևոր է յոնշան ևս պարարտացնել ֆոսֆոր պարունակող պարարտանյութերով, վորը համարյա կրկնապատկում է նրա բերքը:

Այդ պարարտանյութից մացվում է 1 հեկտարին $\frac{1}{4}$ -ից $\frac{1}{2}$ տոնն (15—30 փ.) շաղ տալով ցանքի յերեսից:

5. ԹԻԹԵՌՆԱՇԱՀԻԿ ԲՈՒՅՍԵՐԸ ՎՈՐՊԵՍ ԿԱՆԱՋ ՊԱՐԱՐՏԱՑՈՒՄ

Այս ձևի պարարտացման ելությունը կայանում է նրանում, վոր յերբ ցանված բույսը հասնում է իր հասունության վորոշ շրջանին, վորը ծաղկման շրջանն է, հարում են և ցելում: Հողի տակ նրա արմատները, վորի ագոտով հարուստ լինելու մասին ասվեց, և կանաչ ցողունները փտում են, կազմալուծվում և հողն ուժեղացնում սննդանյութերով:

Վորջան ցանվող բույսը խիտ լինի, այնքան կնշանակի հողը շատ ուժ կատանա: Դրա համար յեթե հատիկներ ստանալու համար պետք է ցանվի յեսթադրենք 4—6 փութ սոյա, վիկա, մաշ, լոբի և այլն, կանաչ պարարտացման համար պետք է ցանել կրկնակի՝ 8—10 փութ:

Այս ձևի պարարտացումն ամենաեօան, ձեռնտու և ճիշտ միջոցներից մեկն է, վորը պիտի լայն գործածություն ստանա բամբակացան շրջաններում:

Կանաչ պարարտացման համար հարկավոր չե մի ամբողջ տարի զբաղեցնել դաշար: Այլ, յեսթադրենք ցանված եր այդ դաշտում ցորեն կամ գարի, հունիսին կամ հուլիսի սկզբներին արտը հնձելով անմիջապես տեղը թեթե գութաններից մեկով կամ նույնիսկ չութով վարում են (ծղոտավար անում) շաղ տալիս ամենաեօան են (թիթեռնածաղկի սերմերից, փոցխում, մարկոսում և ջրում: Այդ շրջանում ջրի պակասություն չի զգացվում: Մինչև աշուն մի քանի անգամ ջրել և ծաղկման շրջանում հարել, մեծ գութանով հողը շուտ տալ: Այնուհետև մինչև վաղ գարուն հողի տակ կկատարվի փտում, կազմալուծում և արգեն հնարավոր կլինի բամբակ ցանել:

Այս ձևով պարարտացրած բամբակի ցանք-
սից բավականին բարձր բերք է ստացվում:

Բամբակի ցանքսից շատ բերք ստանալու և
հողը բերրի վիճակում պահելու համար յուրա-
քանչյուր բամբակացան պետք է իմանա հետե-
վյալ կարևոր ձեռնարկումների մասին.

1. Մշակել հողը կանոնավոր, մտցնել ցան-
քաշրջանառութիւն և տեղ առաւ դաշտում թի-
թեռնածաղիկ բույսերին:

2. Հավաքել և խնամել գոմաղբը այն ձևով,
ինչպես նկարագրվեց, նախքան դաշտ փոխա-
դրելը:

3. Մտցնել կանաչ և արհեստական պարար-
տացում, վորը բարձրացնում է բերքատվութիւն-
ը մինչև 30 տոկոսով—2-3 տարով:

4. Սերտ կապ պահպանել տեղի ագրոնոմ-
ների հետ, վորոնք իրենց խորհուրդներով միշտ
կողմնեն գյուղատնտեսական աշխատանքներում:

IV. ԲԱՄԲԱԿԻ ՀՈՂԻ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Բամբակը շատ պահանջկոտ է դեպի տա-
քութիւնը, բայց միևնույն ժամանակ և մեծ պա-
հանջ ունի հողի կանոնավոր և խնամքով մշակ-
ման: Բամբակը սիրում է փուխը, փափուկ և
խորը հերկված հողեր, վորովհետև նրա արմատ-

ները սիրում են խորը գնալ և աղառ ճյուղա-
վորվել:

Բամբակի հողի մշակումից կախված է նրա
բերքի չափը, ինչքան էլ նա ջրով ապահովված
լինի, իր ժամանակին ջուր տանք և այլն, այ-
նուամենայնիվ, յեթե չի հերկվել ժամանակին և
նրա մեջ չեն անցել անհրաժեշտ պրոցեսները,
հողը, ինչպես ասում են, չի հասունացել, շատ
բերք սպասել իգուր կլինի:

Այդ է պատճառը, վոր միշտ ասում են՝
բամբակ ցանելու համար նրա հողը հերկիր աշ-
նանից և այն էլ 4—5 վերջով խորութիւն վրա:

Աշնան հերկից շատ բան է կախված, վորն
անհրաժեշտ է թվել մեկ առ մեկ: Աշնան հեր-
կած հողը թողնում են առանց փոցխելու: Այդ
ժամանակ ամբողջ աշնան և ձմռան ընթացքում
տեղացող անձրևները, ձյունը ծծվում, ամբար-
վում են ներքնաշերտում, վորը հետագայում
բամբակի բույսին ծառայում է վորպես սնունդ:
Այդ ձևով ցելված հողերից ծծված ջուրն ալկա
չի գոլորշիանում. այնինչ պինդ հողերում թե
ջուրն է դժվար ծծվում և թե հողի միջի յեղած
խոնավութիւնն է հեշտութեամբ գոլորշիանում,
շնորհիվ նրա մեջ առաջացած մազանութների:

Հողի վրա յեղած բոլոր բուսականութիւնն
աճելու համար սնունդ է վերցնում հողից. յե-

Թե աշխանը հողը հերկելով նրանց հողի տակով ենք անում, նրանք հեշտությամբ մինչև դարուն ներսվում են և նորից վերադարձնում հողից վեր-ցրած սնունդը: Ուրեմն աշխան հերկով բուսականությունը հողի տակով լինելով պարարտացնում է հողը:

Աշխան հերկն ազատում է գյուղացուն մոլախոտերից, վորոնք բամբակից խլում են Թե սնունդը, Թե խանդարում նրա կանոնավոր աճմանը և Թե գոլորշիացնում բամբակից ել շատ ջուր:

Աշխան հերկով հողի տակ ներսվում են նրա ցողունները, իսկ հողը շրջելուց դուրս են մնում արմատները, վորոնք ձմեռվա ընթացքում ցրտահարվում են և ազատում դաշտը ռնպետք խոտերից:

Աշխան հերկով հողի յերեսն են ընկնում, ցրտահարվում, վորոնք հողի մեջ ձմեռելու նպատակով պատսպարված բոլոր տեսակի միջատային վնասատուները:

Հողի մեջ կա սննդատու պաշարի մեծ հարստություն, սակայն նա ամբողջովին մատչելի չէ բուսականությանը: Աշխան հերկով մենք հրնարավորութուն ենք ստեղծում ջրի, զիշերային սառնամանիքների, տաքության և բամբակի ազդեցությամբ հողմնահարություն յենթաբ-

կելու հողը, վորի ժամանակ աղերը փոխվում են ավելի դյուրամաքս վիճակի և բերրի դարձնում հողը:

Վերջապես պետք է համարել անխախտելի որենք ծանր կավային հողերը աշխանից հերկելը, վորի ահագին մեծության կոշտերը ձմեռվա ընթացքում մինչև դարնան բացվելը փլվում են, փխրուն դառնում կլիմայի ազդեցությամբ. այլապես դարնանը ցելելով, մանավանդ յերբ մի քիչ խոնավ է, այլ կերպ շատ դժվար է հերկել առաջացած կոշտերն արևի տակ չորանալով ավելի յեն ամրանում, քար կտրուկ, վորը վոչ մի գործիքով չի կարելի փշրել և խանդարում են բամբակի կամ այլ կուլտուրայի մշակմանը:

Շատ լավ ազդեցություն է ունենում գոմաղբը, յերբ աշխանից է հողի տակով արվում. մինչև դարուն նա ներսվում է և սնունդ ծառայում բամբակին առաջին տարվանից:

Վերոհիշյալ թվումներս բավական են մի ավելորդ անգամ ապացուցելու բամբակի հողի աշխանից հերկելու անհրաժեշտությունը:

Դարնանը կատարում են յերկու տեսակի հերկ. Մեկը՝ յերբ կրկնահերկում ենք աշխան վարերը, նախապատրաստում ցանքի համար, իսկ մյուսը վարում չցելված հողերը շատ վաղ դարնանը, յերբ նոր ցամաքում է նա:

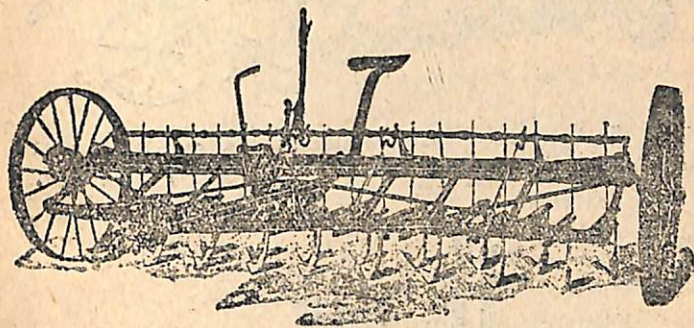
Առաջին դեպքում անհրաժեշտ չե շատ խորը վարել. անգամ մեզ փաստած կլինենք, յեթե խորը վարենք, վորովհետև հողի ներքին խոնավ շերտը դուրս հանելով կգրկենք հողին նրա հարստութիւնն ներկայացող խոնավութիւնից: Յերեսանց $2\frac{1}{2}$ —3 վերշուկի խորութիւն վարն ունի նպատակ նախ վոչնչացնելու բուսած մոլախոտերը և յերկրորդ՝ փափկացնելու հողը ցանքս կատարելու համար: Դրանից հետո անհրաժեշտ է փոցխել յերկաթե փոցխով, հալասարեցնել, մարկոսել և սկսել ցանքը:

Յերկրորդ դեպքում վաղ կատարված և այն ել խոր վարելու նպատակն է ոգտագործել վաղ դաբնան անձրևները, նախապատրաստել հողը նրանց ջրերը ամբարելու հողում և հնարավորութիւն տալ մինչև ցանքի սկսվելը հողմահարութիւն յենթարկելու հողը, վորպեսզի կոտերը փափկանան, փլվեն և հողն ավելի բերրի դառնա:

Աշնանավարի նկատմամբ այս դեպքում լրբիվ նպատակի չենք հասնում. սրա տարբերութիւնն այն է, վոր նախ քիչ ջուր է ամբարվում, չեն վոչնչանում հողի միջի վնասատուները և մոլախոտերը, հողի բուսական մնացորդները ժամանակին չեն փտում և հողը բերրի դառնում. հողը քիչ է հողմահարվում և աղերը

փոխվում ավելի դյուրամարս վիճակի և վերջը ցանքն աւշացվում է, վորովհետև սպասում ենք ստիպված անձրևների կամ ջրելու:

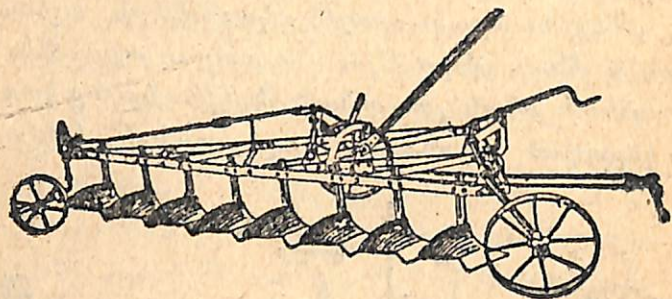
Մեքենատրակտորային կայանների աշխատանքը հնարավորութիւն է տալու այսուհետև հետզհետե անցնելու աշնան հերկին: Նրանց կադմակերպված պլանաչափ աշխատանքի համար

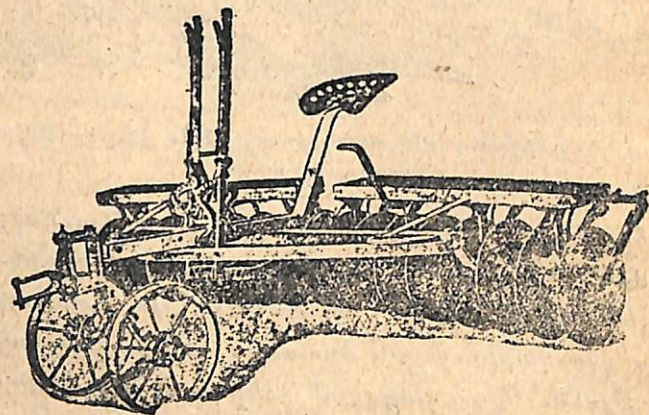
Նկ. 2. Կոլտրիկատոր «Կենտերնացիոնալ Ն 3» թաթերով հողը փերացնելու համար:

անհրաժեշտ է կուլեկտիվ տնտեսութիւնների համայնացրած մեծ տարածութիւն ընդգրկող հողեր, վորի համար անհրաժեշտ է աշխատավոր դուրդացիութիւն հոսանքը դեպի կոլտնտեսութիւն: Այդ դեպքում հեշտ կլինի կայանի կողմից ընդգրկելու և մեքենայացնելու բոլոր տեսակի աշխատանքները կուլեկտիվի համայնա-

ցրված, պլանավորված ընդարձակ հողամասերի վրա:

Նկ. 3. Յերեսավոր «գոթան» շահակների հեղափոխության, գործարանի, արտադրային գործով Արևայնի 133 տարեկին:

Նկ. 4. Տրակտորային ափսեյալոր փոցի՝ 16 ափսեյով:

2. ԱՐԱԹԸ

Բամբակի աշնան աշխատանքների մեջ ե մտնում նաև ձմեռվա արաթը, վորը դարձյալ կապ ունի աշնան հերկի հետ: Արաթ անում են նաև գարնանը:

Արաթը վաղուց ծանոթ ե տաք—շրատակավ շրջանների գյուղացիներին, ուր այդ միջոցը դործ ե անվում վորպես հետագայում ջրի խիստ պահանջը մեղմացնող մի միջոց:

Այսուհետև արաթին պետք ե տալ իր կարևոր տեղն ու նշանակությունը, քանի վոր տարեց-տարի բամբակի տարածությունն ընդարձակվում ե զգալի տոկոսով և դրա հետ դժվարանում ջրի խնդիրը: Այստեղից ել արաթն այն միջոցն ե, վորը կապահովի բամբակը ջրով և վորի տակ (արաթի) պետք ե տարեց-տարի ավելի շատ տարածություններ առնվեն:

Այժմ թվենք, թե ինչ առավելություններ ունի ձմեռվա արաթը և ինչպես ե կատարվում այն:

Արաթն աշնան ջրերի ազատ և վարար շրջանում (նոյեմբեր, դեկտեմբեր) մեծ քանակությամբ ջուր ե ամբարում հողի ներքնաշերտում մինչև մեկ մետր խորություն՝ նայած հողի տեսակին և հատկություններին:

Այդ ամբարված խոնավութիւնը հետագայում ոգտագործվում է բամբակի բույսի կողմից: Ջրելու քանակը կրճատվում է 2 անգամ, վորով հնարավորութիւնն է տալիս յեղած ջրային ուսուրաններով ցանքսերի տաքածութիւնն ընդարձակելու:

Արաթի տակ առնված հողերում վոչնչանում են ֆլասատուները, ցրտահարվում մոլախոտերի արմատները և սերմերը, վորից և քչանում է յերկու անգամ քաղհանը:

Գարնանից արագանում է բամբակի ցանքսը 10—15 որով. սերմն ընկնելով միատեսակ խոնավ հողի մեջ, բուսնում է միաժամանակ, համաչափ և հասնում ավելի շուտ:

Արաթը լավացնում է հողի ֆիզիկական կազմութիւնը և ավելի քիչ ջուր գոլորշիացնում շնորհիվ այդ հանգամանքի, քան այլ հողերում:

Հողն ավելի բերրի յե դառնում չալթուկի հողերի նման, փտում են բուսական և կենդանական մնացորդները, հողն ազատվում, լվացվում է զսնազան ֆլասատու աղերից:

Արաթի շնորհիվ ստացվում է ցանքսից համարյա կրկնակի անգամ մեծ բերք՝ 50—60 փ. փոխարեն 120—130 փութ:

3. ԻՆՉՊԵՍ Ե ԱՐՎՈՒՄ ՁԵՌՎԱ ԱՐԱԹԸ

Աշնանից վարվում է հողը 20—25 օանտիմետր (4—6 վերշ.) խորությամբ գութանով կամ տրակտորով: Ծանր կավային, կավաավաղային և սևահողերում ակոսներն արվում են նեղ, իսկ ավաղային և խհային հողերում լայն: Դա նրա համար է, վորովհետև ծանր հողերում ջուրն ավելի դանդաղ և դժվար է ծծվում, քան թեթև ավազոտ հողերում:

Վարելուց հետո հողը յերբեք չի կարելի փոցխել և ինչքան ակոսներում ավելի մեծ թրմբեր, կոշտեր լինեն, ավելի լավ:

Նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներում, այսինքն աշնանացանքն ավարտելուց հետո, յերբ ջրերն ավելի վարար են և վոչ մի բույս ջրելու կարելք չի զգում, բաց են թողնում ջուրը դանդաղ և անընդհատ հոսանքով վարած հողի վրա այն հաշվով, վոր ակոսների թմբերի $\frac{1}{3}$ մասը մնա ջրից դուրս: Այս դեպքում ավելի շատ ջուր է ծծվում հողում, քան արագ հոսեցնելիս, իսկ լճացնելու դեպքում հողը կեղև կկապի: Ջրել պետք է 3—5 որ, նայած հողի տեսքին:

Ակոսի թմբերը ջուր ծծելով փխրվում-թափվում են հետագայում ակոսները և այլևս առիթ է լինում կեղև կապելու. իսկ հողի յերեսի փլու-

բուն հողը թույլ չի տալիս ամբարված խոնավությունը նորից գոլորշիանալու:

Այս դրությամբ հողը մնում է մինչև գարուն:

Վաղ գարնանը յերևում են արաթ արած հողի վրա մնացորդ մոլախոտերի ծիլերը, վորը վոչնչացվում է բազմախոփանի գութանով 6—8 սանտիմետր խորությամբ կրկնավար կատարելով: Դրանից խոր վարել չի կարելի, վորովհետև խորը վարելով հողի խոնավներքևի շերտը դուրս կհանենք և կցամաքեցնենք ավելորդ գոլորշիացումով: Այս դեպքում մեր նպատակին հասած չենք լինի:

Կրկնավարից հետո հողը թեթև փոցխվում է և ցանվում շարքացանով:

Այսպիսի հողում սերմերը հավասար խոնավություն ստանալով բսնում են համաչափ և միաժամանակ և ջրելու յեւ կարիք չի լինում յերկար ժամանակ, շատ հասկանալի պատճառով: Իսկ չջրելով հողը, չի կեղևակալի և ավելորդ աշխատանք չի պահանջի. չեն յերևում մոլախոտերը, վորոնք իզուր բավականաչափ ջուր են գոլորշիացնում և խանդարում բամբակի կանոնավոր աճմանը, դրանից յեւնելով կրճատվում է քաղհանի քանակը և ավելորդ ծախսերը:

Արվում է նաև գարնան արաթ, սակայն

գարնան արաթն այն սգուար չի տալիս, ինչ աշնանը:

Գարնան արաթի վարն արվում է աշնանից և թողնվում մինչև գարուն. գարնանը նորից վարվում է 3—4 վերջով խորությամբ և իսկույն ջրվում այն ձևով, ինչպես նկարագրվեց վերևում: Յերբ հողը ցամաքում է, փոցխում են և ցանում:

Սրա առավելութունը միակ այն է, վոր ամբարելով խոնավություն, խնայում ենք մի 2 ջուր և մասամբ վոչնչացնում մոլախոտերը և բարձրացնում բերքը:

Նկարագրելով արաթը և թվելով նրա ոգուտները, մանավանդ ձմեռվա արաթի, բամբակացան կոլեկտիվ տնտեսությունները և անհատ գյուղացիները պետք է մեծ ուշադրություն դարձնեն նրա վրա: Հողերի մեծ մասն առնելով արաթի տակ, նրանք հետագայում կհնչառացնեն թե բամբակի խնամքը և թե կստանան ըզգալի բերք:

Իսկ աշնան հերկը կոլտեստեսությունների կողմից վորպես մի կազմակերպված ուժեղ միավորի, հարուստ համայնացրված արտադրական միջոցներով ավելի դյուրին է անցկացնել քան չքավոր և միջակ տնտեսությունները, վո-

բոնք աւանձին-առանձին միշտ ել զուբկ կլինեն
այդ հնարավորություններից:

V. ԲԱՄԲԱԿԻ ՑԱՆՔԸ

Յերբ արդեն հողը կրկնահերկ եւ արված,
պարարտացված, փոցխված-փխրեցրած, հետո ար-
դեն կարելի յե անցնել բամբակի ցանելուն:

Յերբ բամբակի ցանքը կատարվում եւ ժա-
մանակին և այն ել վերը թված կարգով ու հո-
ղը պատրաստված խնամքով, այն ժամանակ ցա-
նածը միահամուռ կծլի, բույսը կզարգանա կա-
նոնավոր և կուժեղանա ֆիզիկապես դիմադրե-
լու բոլոր տեսակի պատահարներին ու հիվան-
դություններին:

Բամբակը ցանելու համար շատ տաքություն
ե հարկավոր. շուտ ցանելով վտանգ կա ցրտա-
հարելու: Յուրտ հողում յերկար ժամանակ սեր-
մերը ծլում-փտում են կամ ծլելու դեպքում
ցրտահարվում: Հակառակ դեպքում կենդանի մը-
նացած ծիլերը շատ թույլ են լինում, վորովհե-
տե արևի ճառագայթներն այնքան ուժ չեն ու-
նենում հողը տաքացնելու, վորպեսզի շուտ ուղ-
ղվեն, ուժի դան բույսերը և զարգանան կանո-
նավոր:

Ուշ ցաննելն ել դարձյալ բացասական հե-

տեանքներ ե ունենում: Նախ վրա յեն հասնում
աշնան ցրտերը, կնգուղները լիովին չեն բաց-
վում, բույսը ցրտահարվում ե դրանից ել քիչ ե
բերք ստացվում և յերկրորդ՝ վորակով ել վատ
բամբակ:

Բամբակացանն այս բոլորը պետք ե հաշվի
առնի և այնպես դասավորի, վոր բամբակն իր
ժամանակին ցանվի: Դրա համար պետք ե հաշ-
վի առնել տեղական կլիմայական և հողային
պայմանները և լեխելով սեփական փորձից, հար-
մարեցնել ցանքի ժամանակը:

Առհասարակ թեթև և դյուլնեյ սևահողերում
վորոնք ավելի լավ են տաքություն պահում, կա-
րելի յե մի քանի որով ցանքսը շուտ կատարել,
իսկ ծանր կավային և դաղեյ հողերում ցանքը
չվտանգելու համար՝ ուշ:

Մեր՝ Հայաստանի պայմաններում լավ ե մի-
ջին հաշվով բամբակի ցանքն սկսել մոտավո-
րապես ապրիլի 15-ից. այդ ժամանակ հողի տա-
քությունը ամենաքիչը 15 աստիճան ե լինում
և միջանի որից անգամ տեղ-տեղ հասնում 20—
25 աստիճանի:

Բացի բամբակի ցանքի ժամանակի ճիշտ
վորոշելը, վորն ունի կարևոր նշանակություն և
վորոշում ե ստացվելիք բերքի չափը, խոշորը-
շանակություն ունի նաև թե ինչպես և ինչպի-

սի սերմ կցանենք, վորից և կախված է հետագա խնամքը, իսկ դրանից ել տարվա վերջի արդյունքները:

Ընդհանրապես ցանքից առաջ սերմերը թրջում են, վորպեսզի բավականաչափ խոնավություն վերցնեն իրենց մեջ և շուտ ծլեն: Սերմերը թրջում են հոսող առվի միջակ տաքության ջրի մեջ տալրալներով և թողնում մի յերկու օր:

Ջրից հանելուց հետո սերմերը չպետք է թողնել տալրակի մեջ, այլապես տաքանալուց կարող են ծլել ցանկացածից ավելի, վորը ցանելու ժամանակ կկոտրատվեն և այլևս չեն բուսնի:

Կանոնավոր թրջված սերմերը պետք է մի-միայն ուռչեն և հաղիվ սպիտակ կետի նման բողբոջներ արձակեն, իսկ մատներով հուպ տալու ժամանակ սպիտակ միջուկը դուրս պրծնի:

Անհրաժեշտ է այդպիսի սերմեր ցանելուց առաջ խառնել մոխրի, ավազի կամ չոր հողի հետ և տրորել, վորպեսզի վրայի թեւերով սերմերը իրար չկպչեն, ցանելիս հեշտությամբ իրարից անջատվեն, մեքենան համաչափ ցանի, հատ-հատ ընկնեն հողի մեջ:

Սերմերի ցանելու խորությունն ունի խորը նշանակություն: Այսպես տաքերը խորու-

թյան վրա ցանված սերմերը տալիս են հետևյալ ծիլունակությունը.

2,25 սանտ.	ծիլունակ.	հասնում է	60 — 65 տ.
4,5	»	»	57 տ.
7,2	»	»	55 տ.
9	»	»	11,5 տ.
15,75	»	»	1 տ.
18	»	»	0 տ.

Այսպիսով ցանկալի խորություն պետք է համարել 4,5—6,8 սանտ.: Յերես ցանելը վրտանգավոր է՝ նա կարող է շատ ցամաքեցնել սերմը, մանավանդ տաք և չորային յեղանակներին:

Միայն շարքացանն ավելացնում է բերքը միջին հաշվով մինչև 10 տոկ. (յերբեմն մինչև 30 տոկ.) ընդդեմ շաղացանի:

Սերմ ցանելու միջանի յեղանակներ կան, սակայն Արարատյան գաշտի բամբակացաններին հայտնի յեն շաղացան և շարքացան ձևերը:

Շաղացանը. Բամբակի ցանքի վաղուց ծանոթ և չկատարելագործված ձևն է, վորն ունի շատ թերի կողմեր:

Յերը հողն արդեն պատրաստ է լինում, այսինքն կրկնավարից և ցաքանելուց հետո կապում են մարգեր մարկոսելով, վորից հետո կա-

տարուամ շաղացան և տափանում (մանգյառում) սերմերը տակ անելու նպատակով: Այս աշխատանքների վրա ավելորդ ե կանգ առնել, քանի վոր ամեն մի գյուղացու ծանոթ ե:

Հարկավոր ե միմիայն հիշել այն, վոր մարգեր կապելու համար պետք ե ի նկատի սննենալ, վոր յերկար մարգերն անհամաչափ են ջրում բոլոր մասերը, վորից անհամաչափ ել զարգանում ե բույսը: Պետք ե մարգերը շատ թեք չը լինեն, վորպեսզի ջուրը մեծ հոսանքով չգնա, ալլապես թե վատ կջրվի և թե հողի բերքի մասը կըջի ջուրը կտանի մի տեղ կկուտակի հաստ շերտով, վորի տակից դժվար դուրս կգան ծիւրերը, ինչպեռ և հողը քանդելով սերմերը կըջվեն: Հիշել նաև այն թերությունները, վորոնք առաջանում են շաղացանից:

Շաղացան կատարելիս սերմ ավելի շատ ե գնում 2-3 անգամ, քան շարքացանի ժամանակ, սերմերը հավասար խորության վրա չեն ընկնում, վորից և համաչափ չեն բսնում: Շատ սերմեր անգամ այնքան են խորն ընկնում, վոր դժվար են դուրս գալի հողի յերես, կամ մի տեղ շատ սերմ ե ընկնում, իսկ մյուս տեղը սեյրակ ե ֆուում: Հետագա խնամքը շատ դժվարանում ե, ավելի շատ բանվորական ձեռքեր են պահանջվում քաղհանի և բժշկության համար, քան շար-

քացանի ժամանակ և զգալիորեն թանգացնում բամբակի ինքնարժեքը, ինչնում դուռ յեկամուտը:

Շատ դժվար ե փխրեցնելը և քաղհանելը ուրազներով (թաքուջակներով), վորը շատ կարևոր ե անձրեմներից և ջրելուց հետո կեղև տալը և բացի այդ անագին ժամանակ ե խլում, այն ինչ դաշտը կարող ե մոլախոտերի մեջ կորչել, մանավանդ վոր ամեն մի որը մեծ նշանակություն ունի, վորովհետև մոլախոտերն ամեն մի որ անագին ջուր են խլում բամբակից և գոլորշիացնում, վորի պակասը կարող ե վճռական ազդեցություն ունենալ բերքի վրա:

Շաղացանի դեպքում բամբակացան գյուղացիք գործ են ածում տափան կամ մանգյառ լողված գործիքը, վորն անագին ոգուտ ե տալիս, սակայն նա ել պիտանի ե միմիայն բամբակի մշակման սկզբնական շրջանում: Բամբակի ցանքից հետո ջրելուց հողը կեղև ե կապում. տափանը մարգի միջով անց կենալով, ջարդում ե կեղևը, փխրեցնում հողը, նպաստում ծիւրերի շուտ զարգանալուն և առնում ջրի գոլորշիացման առաջը:

Շաղացանի դեպքում գյուղացին բացի տափանը, մարկոսը և թաքուջազը ուրիշ վոշ մի գործիքով չի աշխատում. այստեղից բույսի մը-

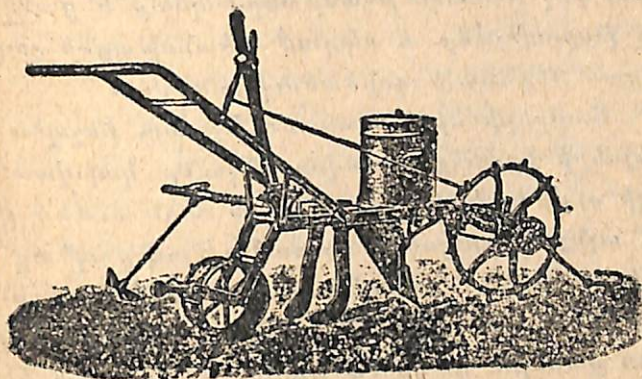
շակումը չը մեքենայացնելով պահանջում է շատ բանվորական ձեռք, ինչպես ասում են ամեն ինչ անում են ջանի զոռով, վորից և ծախքն է շատ լինում — գուտ լեկամուտը քիչ և անգամ ֆուսովում, մանավանդ վոր շատ հաճախ չնչին բերք են ստանում:

Շարժացանը ցանքի ամենալավ և նպատակահարմար ձևն է, վորը կատարվում է հատուկ շարքացան մեքենաներով:

Շարքացան մեքենաները մի քանի տեսակ են լինում՝ մի շարքանի, լերկշարքանի, լերեջարքանի և զանազան զավոդների արտադրություն, զանազան հարմարություններով:

Այս վերջի տարիները շարքացանքը այնքան է տարածված, վոր համարյա բոլոր գյուղացիք ծանոթ են նրանց գործածությանը, սակայն պետք է ասել, վոր շարքացանների մեջ պետք է ուշադրության արժանացնել «Ռեկորդ» մարկայի խորհրդային արտադրության շարքացաններին, վորոնք թե ունեն մեծ հարմարություններ և թե տարեց տարի կատարելագործվելով արդեն դադարեցվել է արտասահմանյան «Եվեր» և այլ մարկաների ներմուծումը:

Շարքացանին ունի մի շարք առավելություններ, վորի համար անհրաժեշտ է մոտ 100 տոկոսով կատարել շարքացանք:

Նկ. 5. Մի շարքանի բամբակի ցանող մեքենա «Ռեկորդ» մարկայի:

Շարքացանի դեպքում մեկ հեկտարի վրա գնում է 32—48 կիլո բամբակի հունդ. սերմի քանակը կախված է հողից՝ ամուր անմշակ հողերում մոտ 48 կիլո (3 փ.), իսկ Հրազդանի, Ջանգիբասարի և Ղուրդուղուղու նման փափուկ, մշակված հողերում ավելի պակաս. ի. նկատի յե ունեցվում նաև շարքացանների պակասությունը:

Շարքացան մեքենան որեկան հեշտությամբ կարող է ցանել մինչև մեկ և կես հեկտար տաքածություն և պահանջում է մեկ տղամարդ, մեկ պատանի և մեկ ձի:

Անհրաժեշտ է ցանքսի սկզբից առաջ խորհրդակցել գյուղատնտեսի հետ, վորը կտա մանրամասն բացատրություն թե գյուղի վոր հողե-

րում, ինչ քանակությամբ սերմ պետք է ցանվի, ինչ խորությամբ և անգամ կծանոթացնի շարքացան մեքենայի գործածության հետ:

Շարքերի միջի տարածությունը, ինչպես և բույսերի իրարից հեռավորությունը կախված է հողի ուժեղությունից: Վորքան հողն ուժեղ լինի, այնքան բույսերի տարածությունը պետք է ավելի վերցնել, վորովհետև այդպիսի հողերում ստացվում են ուժեղ և փարթամ աճած թփեր: Խիտ ցանելու դեպքում թփերը իրար շվաք կանեն, վորից դրզված վեր կբարձրանա, վորովհետև նրանք լույսի մեծ կարիք ունեն, բույսի վերի մասը միմիայն լույ կտա, դրա հետևանքով էլ բերքը քիչ կլինի:

Ուժասպառ լեղած կավային հողերում շարքը շարքից պետք է ավելի տալ, իսկ, բույսերի հեռավորությունն իրարից պակաս:

Այդ հիմամբ Հրազդանի, Չանգիբասարի և Ղուրդուղուլու հողերում շարքը շարքից տալ 30—45 սանտ. (7—10 վերշ.), բույսերի հեռավորությունը շարքերում մինչև $\frac{3}{4}$ մետր (մեկ արշիից քիչ ավել):

Իսկ Յերևանի և Նշմիածնի հողերում, վորպես համեմատաբար ուժասպառ լեղած հողեր շարքերը 55—65 տանտ., բույսերի հեռավորությունը 30—40 ս. (6—8 վերշոկ):

Շարքացանի դեպքում սերմերը համաչափ, հավասար հեռավորության և խորության վրա են ընկնում: Սերմերի ցանելու խորությունը կախված է մեր ցանկությունից: Հավասար խորության վրա ընկնելով միաժամանակ և միահավասար ծիլեր են արձակում: Յերք ժամանակին սար ծիլեր են արձակում: Նրանք իրար չեն խանգարում՝ նոսրացվում և նրանք իրար չեն խանգարում՝ աճում են նորմալ և հասունանում միաժամանակ:

Քաղհանելը և փխրեցնելը կատարվում է մեքենայով, շատ հեշտությամբ, արագ, շատ եժան և ժամանակին:

Որինակ մեկ հեկտար բամբակը մշակելու համար հարկավոր է.

Շաղացանի դեպքում՝

Ցանելը, փոցխելը . . .	1 բանվ. 2 ձի.
Բամբակի նոսրացումը . . .	5 » —
Քաղհանելը 4 անգամ . . .	30 » —

Ընդամենը . 56 բանվ. 2 ձիու ուր

Շարքացանի դեպքում՝

Ցանքը շարքացանով . . .	1 բանվ. 1 պատ. 1 ձի
Նոսրացումը . . .	5 » —
Միջշարքերի փխրեցնելը . . .	3 » 3 » 3 »
3 անգամ . . .	20 » —
Քաղհանը 4 անգամ . . .	20 » —

Ընդամենը՝ 29 բանվ. 4 պատ. 4 ձիու ու աշխատանք:

Այստեղից պարզ յերևում է շարքացանք կատարելու առավելությունը, ուր աշխատավոր ձեռքերի տարբերությունը 27 է, վորը զգալի թիվ է, յեթե ընդունենք, վոր հաճախ ամեն մի տնտեսություն մշակում է մի քանի հեկտար բամբակ:

Շարքացանքի դեպքում շատ հեշտ է լինում փաստատուների դեմ պայքար մղելը՝ դեղորայք սրսկելը, ծծմբով փոշոտելը և այլն և վերջապես ավելի շատ բերք է ստացվում քան շաղացանի դեպքում:

Այս բոլոր առավելությունները բավական են, վոր ամեն մի գյուղացի հետապնդելով իր շահերը մտնի կուլիկոտիվ կամ հետևի կոլտնտեսությունների որինակին, ինքն ել ցանի շարքացան, լրիվ բեռնվածությամբ աշխատեցնի շարքացան մեքենան: Այս ձեռնարկումներից կոգտվեն թե իրենք և թե կառավարությունը, ապահովելով մանածագործարանները բամբակով:

V. ԲԱՄԲԱԿԻ ԽՆԱՄՔԸ

Առհասարակ բույսերի և նրանց թվում բամբակի կանոնավոր զարգացման և առատ բերք ստանալու համար անհրաժեշտ է արևի լույս՝ ազատ տարածություն, բերքի ուժեղ հող, հողում անհրաժեշտ քանակությամբ խոնավություն

և ժամանակին պայքար միջատային փաստատուների դեմ:

Ահա այս բոլոր նպատավոր պայմանների ստեղծելը կոչվում է բամբակի խնամք, վորի նկարագրությունը և անցնում ենք այժմ:

1. ԲԱՄԲԱԿԻ ՆՈՍՐԱՑՆԵԼԸ

Բամբակը սիրում է, յերբ այնքան նոսր է լինում վոր ազատ աճում է, իրար շվաք չեն անում, հավասարաչափ ստանում են լույս, ոդ, հողից ջուր, աննշանյութեր և այլն:

Այդ պայմանները ստեղծելու համար բամբակացանի առաջին աշխատանքը պետք է լինի նոսրացում կատարելը:

Յերբ բամբակի բույսի վրա յերևում են առաջին տերմները, անպայմանորեն պետք է կատարել նոսրացում: Դա մոտավորապես բամբակի դուրս գալուց—ծիլերի յերևալուց 10—14-րդ օրն է:

Բամբակը սկզբնական շրջանում աճում է շատ արագ և իրեն զարգանալու համար պահանջում է ազատ տարածություն. հակառակ պարագայում սկսում են իրար շվաք անել, իսկ ուշ նոսրացնելու դեպքում բույսը իր ամբողջ ուժը տալիս է բարձրանալուն, համեմատաբար թույլ է լինում, այնքան վոր քամիներից կարող է

Ֆլեամբել և հորն իգուր տեղը ուժասպառ ե լինում սնելով ավելի շատ բույս, վորի մի մասը հետագայում պետք ե հանվի նոսրացնելու նըպատակով և մի կողմը գցվի: Հետագա նոսրացվելիք բույսերն իգուր տեղն ջուր են ծախսում, վորն այնքան կարևոր ե, վորից և բերքատվությունն իջնում ե մոտավորապես 20—25 % -ով:

Այդ նպատակով բամբակի նոսրացումը պետք ե կատարել ժամանակին և այն ել 3 անգամ:

Առաջին նոսրացումը պետք ե կատարել յերկու իսկական տերևների յերևալու ժամանակաշրջանում, իսկ յերկրորդը, յերբ առաջ են գալիս 3—4 տերֆները, ինչպես ասում են ստուգման նոսրացումը ցանքսից 25—35 որ հետո:

Միանգամից նոսրացում կատարելը վտանգավոր ե, վորովհետև սկզբնական շրջանում բամբակի թշնամիները շատ շատ են, վորոնք կարող են շատ բույսեր փչացնել և յեթե առաջուց ել մենք նոսրացրած լինենք միանգամից, այն ժամանակ դաշտում շատ քիչ բույս կմնա: Իսկ յեթե յերկու անգամ ենք կատարում նոսրացումն այն ժամանակ այդպիսի դեպքերում մնացած են լինում փոխարինող բույսերն:

Առաջին նոսրացումը լավ ե կատարել, յերբ բույսը բավական ուժեղացած ե լինում, այսինքն առաջին յերկու տերևների դարձանալուց հետո:

Բույսերի իրարից հեռավորության չափի մասին ասվեց ցանքի ժամանակ, վորը լիովին կախված ե տեղի և կլիմայական—հողային պայմաններից, ավելի լավ ե այդ խնդրում յեջնել տեղական փորձից, իմանալով հետևյալը, վոր վորքան շատ տարածություն թողնենք, այնքան ել բամբակի թուփը փարթամ կաճի, մանավանդ ուժեղ հողերում, շատ կնգուղ կտա, սակայն նըրանց դարձացման շրջանն ավելի յերկար կլինի ինչպես ասում են վիզիտացիան յերկար կտևի, ցրտերը վրա կհասնեն կնգուղները չեն բացվիլ և վերջին հաշվով բերք քիչ կստանանք: Ինչքան և բույսը տեղի պայմաններից յեջնելով նորմալ հեթփերը փորք կը լինեն, կնգուղ քիչ կլինի, սակայն միաժամանակ կը բացվեն և բերք շատ կլինի:

2. ՀՈՂԻ ՓԽՐԵՑՆԵԼԸ ՅԵՎ ՄՈՂԱՑՈՏԵՐԻ ՎՈՉՆՉԱՑՆԵԼԸ

Բամբակի բույսին անհրաժեշտ ե ջուր և ոդ, վորպեսզի արմատները կանոնավոր սնեն բույսին: Դրա համար հարկավոր ե հողը պահել այսպիսի վիճակում, վորպեսզի միշտ լինի թե խոնավություն—ջուր սննդատու աղերը լուծելու, դուրամարս դարձնելու համար և թե ոդ, վորը

դարձյալ կարևոր և արմատի նորմալ աճեցողություն և նրա գործունեություն համար:

Փորձված է, վոր հողի մեջ շատ խոնավություն կարելի լի պահպանել միայն այն ժամանակ, յերբ հողի յերեսը պահում ենք փխրուն վիճակում և դա շատ պարզ և հասկանալի պատճառով:

Յեթե հողի յերեսը փափկացրված է, մանավանդ ծանր կավային հողերի, այն դեպքում ջրերի և անձրևների ժամանակ ամբողջ ջուրը հեշտությունում կծծվի հողի ներքին շերտերը և այնտեղից կոպտագործվի բույսերի արմատների կողմից: Այնտեղից ավելորդ գոլորշիացում տեղի չի ունենալ, վորովհետև հողի փխրուն վերնաշերտը պահպանում է արևի ճառագայթներից ներքևի շերտը և փխրացնելով արդեն խանգարած ենք լինում այն մազանոթների կարգը, վորոնցով պնդացած — կեղև կազմած հողերում վեր է բարձրանում ջուրը և գոլորշիանում:

Ամերիկայում կան չորային շրջաններ, ուր մեծ բերք են ստանում, վորովհետև խիստ հետևվում են մշակության և խնամքի այդ ձևին: Սրկսած աշնանից մշակության ամբողջ շրջանում միշտ հողը փխրեցնում են, մոլախոտերը վոչընչացնում, վորով ստեղծված բոլոր ջրային հնա-

րավորությունները տալիս մշակվող կուլտուրային ոգտագործելու:

Փխրեցրած հողերում ողը հեշտությունում և բուսական և թափանցում, վորը նպաստում և բուսական և կենդանական մնացորդների նեխման և դանազան քիմիական պրոցեսների, վորով հողը պարարտանում է, բերրի դառնում:

Այստեղից յեզրակացություն, վոր բամբակի հողի յերեսը միշտ պետք է փխրեցնել և այն ել ջրերից հետո, յերբ հողերը, մանավանդ կավային հողերը կեղև են կազմում:

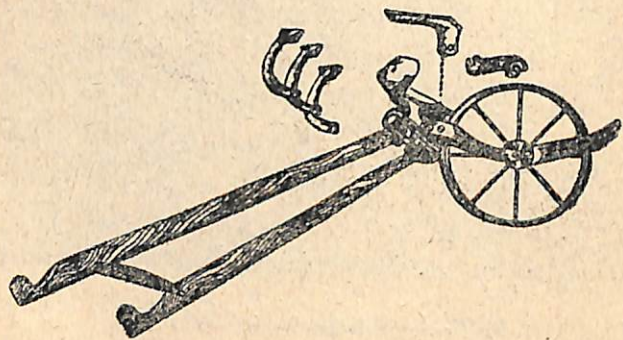

Նկ. 6. Հողի մակերևույթի կեղևը:

Յանքից հետո, անգամ բամբակի բույսերը ել առաջ հողը ծածկվում է դանազան մոլախոտերով, վորոնք հողից վերցնում են սննդանյութ-

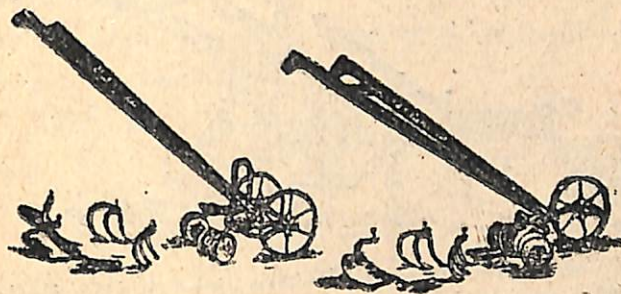
թեր և ոգտագործում—գոլորշիացնում ավելի շատ ջուր, քան բամբակի բույսը: Բացի այդ նրանք շվաք են անում, զի կուժ արևի ճառագայթներից բամբակին: Այսպիսի պայմաններում պարզ է բամբակը չի աճիլ. դրա համար հարկավոր է վոչնչացնել մոլախոտերին:

Այդ նպատակին ևս կարելի է հասնել այն ժամանակ, յերբ հողը հաճախակի փխրեցնեն ձեռքի կամ ձիու քաղհանիչ—պլանետ կամ կուլտիվատոր կոչված գործիքով: Սակայն այս գործիքները գործ են ածվում միմիայն շարքացանքի դեպքում և բավականին աշխատավոր ձեռքեր և ժամանակ է խնայվում:

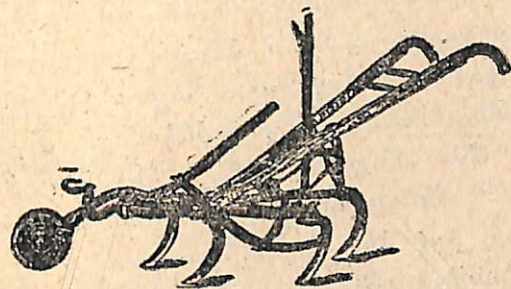

Նկ. 7. Ձեռքի «Պլանետ» կուլտիվատորը փխրացնելու և քաղհանի թաթերով (քաղհանի չանակներով):

Ավելի լավ միջոցը մոլախոտերի վոչնչացման համար պետք է համարել աշնան խոր հեր-

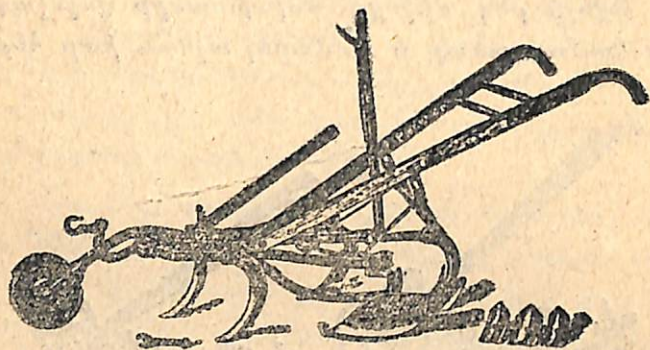

Նկ. 8. Ձեռքի կուլտիվատորներ «Պլանետ», նոր կոնստրուկցիայի, թաթերով:

Նկ. 9. կուլտիվատոր «Պլանետ» բամբակի միջաբային հերկի համար:

կը, վորի դեպքում ամառը պայքարելը ավելի հեշտանում է:

Նկ. 10. Ձիան կուլտիվատոր «Պլանետ» սխեմայի, հինգ թափերով, պահեստի մասերով և տան ու խորությունը կարգավորող ձեղնակներով:

Մեզ մոտ ըստ տեղական սովորության այդ աշխատանքը, ախինքն փխրեցնելը և մոլախոտերի քաղհանը կատարում են ձեռքի հողուրագներով կամ թաքուշագներով վորով աշխատանքը դանդաղ ե առաջ գնում և մեկ հեկտարի վրա պահանջում 20—30 բանվոր, այն ինչ ձեռքի պլանետով մեկ հեկտարի վրա բավական ե մեկ բանվոր 2 ուր, իսկ ձիու կուլտիվատորով 1 ուր և հաճախ ել ավելի քիչ:

Այս աշխատանքների ժամանակ պետք ե լինել շատ զգույշ, վորպեսզի չվնասվեն բամբակի արմատները: Մեզ մոտ առաջին քաղհանը հարմարեցնում են առաջին նոսրացմանը և կատարում են ձեռքի կուլտիվատորներով:

Հետագայում աշխատում են ձիու կուլտիվատորներով մինչև 4 անգամ ամեն ուժեղ անձրեփներից, ջրելուց և մոլախոտերով ծածկվելուց հետո: Փխրեցումը 6—8 սանտիմետր խորությունից ավել չպետք ե կատարել, այլապես կվնասվեն արմատները:

Ամեն մի կուլտիվացիան ավելացնում ե բերքը 10 տոկոսով, իսկ ընդհանուր առմամբ խնայում 2 ջուր:

Առհասարակ հողիսի վերջերին մոլախոտերն այնքան ել վտանգ չեն ներկայացնում իրենցից, վորովհետև բամբակն արդեն բավականաչափ բարձրանում ե և հեշտությամբ խեղդում մոլախոտերին:

Մինչև հիմա հատուկ բեկատու կուլտիվատորներով բամբակին բուռն ենք տալիս յեղել, սակայն գտնվել ե, վոր դա ավելորդ աշխատանք ե, անգամ վնաս, վորովհետև այդ աշխատանքի ժամանակ իզուր խոնավություն ե կորչում:

Վորոշ շրջաններում սովորություն ե նաև ծաղկման շրջանում բամբակի բույսի գլուխը տալով իրը թե արագացնել նրա հասունանալը, կրնգողներին բացվելը: Բայց շատ ժամանակ այդ աշխատանքը կամ բացասական հետևանք ե տալիս կամ ապարդյուն անցնում բանվորական ձեռքերի վրա դրված ծախքը:

Բանը նրանումն է, վոր վաղ կատարված այդ աշխատանքը անգամ իջեցնում է բերքը, վորովհետև տալիս է վոչ պտղատու ճյուղերի ճյուղավորում փոխանակ պտղատու ճյուղերի, իսկ ուշ կատարվածները զգալի ոգուտ չեն տալիս և չեն ծածկում ծախքը:

Դրական արդյունք տալիս է միմիայն ծաղկելուց առաջ կատարված վերոհիշյալ աշխատանքը, վորը սակայն կախված է բամբակի տեսակից, հողի բերրիությունից, ջրելու կարգից և ժամանակից: Այդ բոլոր մոմենտների հաշվի առնելը դժվար լինելու պատճառով, ընդհանուր առմամբ խորհուրդ է տրվում այդ ավելորդ աշխատանքը կատարել:

3. ԲԱՄԲԱԿԻ ԶՐԵԼԸ ՅԵՎ ԶՐԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Բամբակի կուլտուրայի տարածություն ընդարձակման, ինչպես և բերքատվության բարձրացման գլխավոր գործոններից մեկը ջրի խընդիրն է:

Իր աճման զանազան շրջաններում բամբակը պահանջում է տարբեր քանակության ջուր, մանավանդ ջուր հարկավոր է նրան առաջին շրջանում, յերբ բույսը զարգանում է և ծաղկման ու կնգողներ կազմելու շրջանում:

Շատ քիչ դեպքերում միմիայն կարող է պա-

տահել, վոր տեղացող անձրևները բավարարեն բամբակի պահանջները իր ժամանակին կամ կանոնավոր խնամքով հնարավոր լինի ամբարել հողում խոնավություն բամբակի ջրի պահանջը լրացնելու համար:

Արարատյան դաշտավայրի բամբակացանությունը հիմնված է զուտ արհեստական վոռոգման վրա: Սակայն ջրի պակասությունը, տարեց տարի ընդարձակվող բամբակի տարածություն բավարարելը մեր ընդհանուր կարևոր խնդիրներից է, վոր ջուրը ընդհանուր պետական հարստություն է, վորի ծախսելը պետք է լինի խնայողաբար և խելացիորեն:

Ջուրն այն հզոր միջոցն է, վորով բամբակացանը կարող է ղեկավարել բույսի ընդհանուր զարգացումը և նրանից սպասվելիք բերքը: Դրա համար ել ջուր տալով բույսին վոչ միայն լուծում ենք բույսերի պահանջը դեպի այն, այլ և ջրի միջոցով կարգավորում բույսերի հողից և սնունդ ստանալու խնդիրը և նրանով բերքն ու հասունանալու շրջանը:

Ինչպես ջրապակասությունն, այնպես է, ավելորդ ջուրը ծաղկման շրջանում առաջ է բերում պտուղի պակաս առաջացում: Ծաղկման շրջանը զուգադիպում է կլիմայական այն շրջանին, յերբ ջերմության աստիճանն ավելի բար-

ձրը ե լինում ողում, բույսերն ավելի շատ ջուր են գոլորշիացնում. սակայն և ավելորդ ջուրը յերկարացնում ե բույսի զարգացումը, ուշացնում հասունանալը և իջեցնում բերքի քանակը:

Ջրի ծախսումը կախված ե՝

1. Ջրելու ձևից և ժամանակից.

2. Դաշտը ջրելու համար նախապատրաստելուց.

3. Ջրելուց հետո հողի վրա տարվելիք խմորամբից և առհասարակ բույսերի խնամքից և

4. Ձմեռվա և դարնան արաթից:

Մեզ մոտ ջրում են մարգերով, սակայն ինչպես հիշվեց գլուխներից մեկում, յերկար մարգերն ավելի շատ ջուր են տանում, ուշ ծայր հասնում, թեք մարգերում ջրի հոսանքն ավելի ուժեղ ե լինում, ջուր քիչ ե ծծվում և բացի այդ հողի վերին բերրի որգանական մասը քշվում ե ջրով և այլն:

Պետք ե իմանալ, վոր ավելորդ ջրելը փաստում ե անգամ ցանքսին և իզուր ծախսվում ջուր:

Ջրելու համար պետք ե նախորոք դաշտը մարգերի վերածել, պատրաստել ջրատար առուները, վորպեսզի ավելորդ ջուր չկորչի, լճանա և այլն: Գլխավոր ջրանցքները մաքրել մոլախոտերից և առհասարակ վերանորոգել, վորպեսզի

ջրի հոսանքը դանդաղեցնող արգելաոխիթներ չլինեն: Դրա համար հարկավոր ե գյուղհասարակությունը և կոլտնտեսությունը միասին կազմակերպվել և դաշտ դուրս գալ նախ քան ջրելու ժամանակը կատարելու վերոհիշյալ աշխատանքները:

Դաշտը ջրելը պետք ե լինի պլանաչափ և կազմակերպված, վորպեսզի ըստ կարիքի սկսվի ջրվել նախ գյուղի մի կողմի սառնան, հետո մյուսը: Յեթե մի քանի անգամ ջուրը գյուղի ներքի սառնայից վերի սառնան փոխադրվի, այն ժամանակ ավելորդ ժամանակի և ջրի կորուստ կպատճառի, վորը բոլորովին ցանկալի չե:

Այդ ե պատճառը, վոր կոլտնտեսության համայնեցրված ընդարձակ հողամասը ջրելու համար ավելի քիչ ժամանակ և ջուր ե պահանջվում, քան անհատական տնտեսությունների հատ ու կտոր անկանոն դասավորված հողակտորներում:

Անհրաժեշտ ե լայն գործածության մեջ դնել ձմեռվա արաթը տարեց տարի ավելի շատ տարածությունների վրա, վորը կոգտագործի տարվա ընթացքում ազատ ջրերը և կտա մի շարք ոգուտներ, վորի մասին խոսվեց մանրամասը հատուկ գլխում:

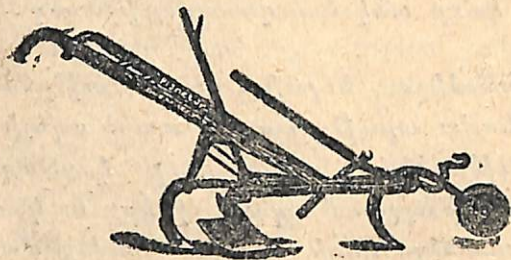
Պետք ե իմանալ ջուրն ոգտագործելուց

հետո հողում պահել այգիսին՝ հողը փխրեցնել, մաքրել մոլախոտերից և այլն:

Այս բոլորն այն ագրո-ձեռնարկումներն են, Վորոնջ շատ կարևոր են ջրի ռացիոնալ և նպաստակահարմար ոգտագործման համար:

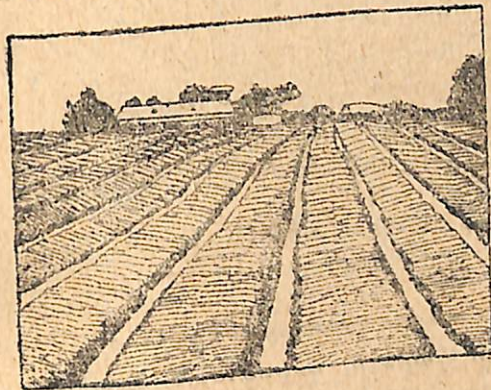
Ակոսներով կամ առուներով ջրելու ձևն այն կատարելագործված, նպատակահարմար և մեքենայացման հնարավորություն ստեղծող ձևն է, վորը պետք է այսուհետև լայն գործածության մեջ մտցնվի Հայաստանում:

Այս ձևի եռթյունը կայանում է նրանում, վոր մարզեր չի կուզմվում ջուրը թողնվում է բամբակի շարքերի միջով հատուկ ակոսներով կամ առվակներով: Այդ ակոսները քաշվում են (նկ. № 11) ցույց տրված կուլտիվատորով, վորին հարմարեցվում է բնատու գութանի խոփերը:

Նկ. 11. «Պլանետ» կուլտիվատորը, վորը պատրաստված է ջրելու ակոսներ բանալու համար:

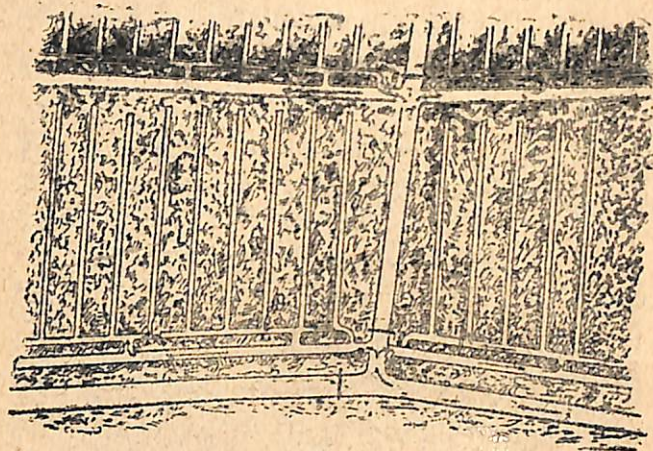
Ակոսներն արվում են 11 սնտիմ.—27 սնտ. ($2\frac{1}{2}$ —6 վերշոկ) խորության (նկ. № 12). Խորքաված ակոսները ձեռնառու են. ջուրն այգիսին ակոսներով հոսելիս ավելի շատ է ծծվում և հասնում բույսի արմատներին, մանավանդ վոչ Թափանցիկ ծանր հողերում:

Նկ. 12. Ցանքից առաջ վորած արտը ակոսներով ջրելու:

Յերբ վոր ցանելուց հետո շարքերի միջով բնատու գործիքով կամ կուլտիվատորով քաշված է ակոս, այն ժամանակ գութանով անց են կացնում գրանց ուղղահայաց արտի ափով խորն առու և ուղղում բահերով (նկ. № 13):

Սկզբում այդ առուն է թողնվում ջուրը, վորից արդեն քաշվում հերթով միջշարքային ակոսներին:

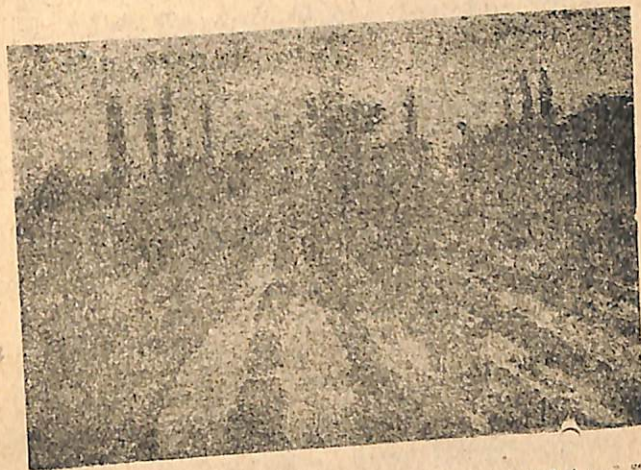
Նկ. 13. Դռնաբացի սկզբնական շրջանը: Չորսը առավել շրտաբաց թաղանթներն ու սկզբնական տալիս:

Մեծ առավել միանգամից շուրջն սկզբները թողնել չի կարելի, վերսկզբնական կրկնադի թե առաջն և թե միջնադարյան սկզբները, վերին հետո կվողողի ամբողջ դռնաբացի: Դրա համար լավ է դնել մայր առավել վրա շուրջն սկզբների բաշխող այրված կավե խողովակներ կամ հատուկ տախտակե շրջաններ:

Այդ հարմարությունները կապահովանեն շրտաբաց առաջնները, փշանալուց և զանազան վնասներին:

Չորսը միջնադարյան սկզբներն ընկնելուց պետք է գնա դանդաղ հոսանքով և չոկտոք և

բարձրանա մինչև ահուսի բերանը, այլ լինի ահուսի բերան, վեր կանոնավոր ծծվի:

Նկ. 14. Ամենաբարձրակի արտադրության սկզբնական շրջանը:

Հակառակ պայմաններում հետևանքը պարզ է՝ կվողողվի դռնաբացի կամ արագ հոսելով հողը լավ չի ծծի շուրջն:

Թեք հողերում այդ շրջանը սխառնաբեր պետք է դառափորել ահուսի, վեր փողոցումներ չառաջանան:

Մանր կավային հողերում սկզբների յերկարությունը պետք է անել 150-200 մետր, միջին 175 մետր, իսկ թեթև և թափանցիկ հողերում 80 մետրից վեր ապիլ:

Ակոսներով ջրելիս ինկատի ունենալ հետև-
յալ կանոնները, միանգամից ջուրը չթողնել ա-
կոսները՝ սկզբում քիչ և յերբ կթրջվեն ավերը
և կսկսի ծծվել կարելի է շատացնել: Թափանցիկ
ավազոտ հողերում քանի վոր ջուրն ազատ ծրծ-
վում է, կարելի է բաց թողնել մեծ հոսանքով:
Թեք դաշտերում ջուրը թողնել քիչ և դանդաղ:

Յերբ ջուրը հասնում է ակոսի ծայրը, թող-
նել մի քանի ժամ ջրի հոսանքը նրա վրա, վոր-
պեսզի լավ ծծվի:

Այս ձևով ջրելուց յերկու ակոսների արան-
քում ընկած հողն ամբողջովին հաջնում է ջրով,
ջուր ծախսվում է քիչ, բաշխումը համաչափ և
չի դուրրշխանում այն արագությամբ, ինչ վոր
մարգերի ժամանակ:

Միևնույն քանակի ջրով ակոսներով ջրելու
դեպքում կարելի է բավարարել $1\frac{1}{2}$ հեկտար
տարածություն, իսկ մարգերով 1 հեկտար:

Պարզ է այս ձևի ջրելը հարմար է միմիայն
շարքացանքի դեպքում, վորն իրեն հերթին ինչ-
պես բացատրվեց բարձրացնում է բերքը:

Նրա համար ել առաջին հերթին կոխողները
պետք է անցնեն այս ձևի ջրելուն, որինակ ցույց
տալով անհատ անտեսութուններին, վորով հնա-
րավոր կլինի խնայելով ջրային միջոցները, ըն-
դարձակել բամբակի տարածությունը:

Այս ձևի ջրելը ավելորդ է դարձնում միան-
գամայն մարկոսի աշխատանքը և խնայում ավե-
լորդ աշխատավոր ձեռքեր՝ դաշտը պատրաստե-
լուց, շարքացանից հետո անցնում են ակոսներ
քաշելուն ձիով: Բացի այդ կարիք չի լինում
ամեն ջրելուց հետո փխրեցնել հողը, կոտրել
կեղևը, վորովհետև ջուրն անցնում է միմիայն
ակոսներով և այնտեղից ծծվում: ամենաշատը
կարիք լինի ակոսները փխրեցնելու, վորը կարող
է մի աշխատավորը մի պատանիով և մի ձիով
կատարել $1\frac{1}{2}$ հեկտարի վրա:

Ինչպես ասվեց ջուրը չի գուրշխանում, վո-
րովհետև ծծվում է խորը և կողքերի վրա, հա-
մարյա գետնի յերես չի դուրս գալիս:

Վերև թվածս ակոսային ձևի ջրելու բոլոր
առավելությունները ստում են այն, վոր առանց
ուշացումների և տատանումների պետք է անց-
նել այդ սխտեմի ջրելուն, վորը միևնույն ժա-
մանակ հնարավորություն կտա լրիվ մեխանի-
զացիայի յենթարկելու բամբակի մշակությունը,
այն է մի քանի շարքացանների գործածելը և
այլն:

Այժմ կանգ առնենք, քե յերբ յեվ բանի
անգամ պեսք է քեղ բամբակը:

Բամբակի առաջին ջուրը տալու համար բո-
լորովին չպետք է շտապել: Վորքան հնարավոր

ե այդ պետք ե հետաձգել, փորովհետեւ այդ շըր-
ջանումն ե փոք բամբակի արմատներն ավելի
խորն են թափանցում հողի մեջ խոնավութիւն
վերցնելու նպատակով: Այդ ե պատճառք, փոք
սկզբնական շրջանում բամբակի բույսը շատ դան-
դաղ ե աճում, իսկ հետո շատ արագ կերպով
զարգանում, փորովհետեւ արդեն ունենում ե ու-
ժեղ ճյուղավորված արմատ, փորը հողի դանա-
դան շերտերից սնունդ ե հասցնում բույսին:

Առաջին շուրը շուտ տալուց բամբակի ար-
մատներն ալ ևս կարիք չեն ունենում հողում
խորանալու ջրի հեռեկից ե գանելով նպատա-
վոր միջավայր հողի վերնաշերտում, հենց այդ-
տեղից ել արմատը ճյուղավորվում ե և կանգ
առնում: Այս դեպքում բույսը թեև լավ ե աճում,
բայց հետագայում այդպիսի արմատներով տա-
լիս ե միմիայն բացասական արդյունք, փորովհե-
տեւ վերնաշերտի դյուրամարդ-բերրի սննդանյու-
թեք պետք ե ոգտագործվեն միմիայն ծաղկման
և կնգուղների հասունանալու շրջանում, այն ինչ
ոգտագործվել են ժամանակից շուտ աննպատա-
կահարմար ձևով:

Առաջին շուրը պետք ե տալ մոտավորապես
յանքսից 40—50 որ հետո, յերբ սկսում են
առաջանալ կոկոններ: Այնուամենայնիվ դա չի
նշանակում որբը համարելով 40 կամ 50 որ

լրանալուց պետք ե անմիջապես ջրել: Ջրելու
կարիքը պետք ե փորոշել բամբակի բնդհանուր
տեսքից:

Յեթե բամբակի տերէները կանաչ գույնը
փոխվում ե կապույտի ե ցերեկվա թառամած
տերէներն այլևս առավոտյան չեն ուղղվում,
մնում են այդ դրության մեջ, դա նշանակում ե
բամբակը ծարավ ե: պետք ե ջրել: Իսկ յերբ
առավոտյան տերէներն ուղղվում են և բույսն
ունի կայտառ տեսք, նշանակում ե հողում ա-
ռայժմ կա խոնավութիւն ե ջրելը կարելի ե մի
քանի օրով հետաձգել:

Իսկ յեթե ջրելու շրջանում գանադան պատ-
ճառներով հնարավոր չե ջուր տալ պետք ե ծալ-
րահեղ դեպքում հողը փխրեցնել կուլտիվատորով

Այսպիսով

1. Առաջին շուրը տալ ծաղկելուց մի քանի օր
առաջ, իսկ հետագայում, յեթե ամառը շատ շոգ
ե, պետք ե տալ մինչև 4 շուր ծաղկելուց հա-
սելը ժամանակամիջոցում: Բայց 4-րդ շուրը
պետք ե տալ փոշ ուշ ոգոտոտի 15-ից, այլա-
պես բամբակի հասունանալուց 2—3 շաբաթ
առաջ:

2. Յեթե ամառը շոգ չե կարելի ե բավա-
կանանալ 2 ջրով, ավելացրած կանոնավոր խնամք:
Յերաշատ և ցրտերն ուշ սկսվող շրջաններում

դանքսի ընդմիջումը զրկեց Հայաստանի բաժնակապորժներին տեղական կինգից:

Հեղափոխությունից առաջ Ղաբայազի փորձադաշտում դուրս ե բերվում «կինգ Ղաբայազի» կոչված վաղահաս տեսակը, վորից տարածվում ե նաև Հայաստանում:

Չնայած կինգը չի ներկայացնում իրենից միանգամայն մաքուր տեսակը, վորովհետև ունի զանազան տեսակի սերմերի խառնուրդ, ահուհամենայնիվ շնորհիվ Գլխամբաղկումի սելեկցիոն կայանի աշխատանքների 1932 թվականում արդեն կուսենանք մաքուր տեսակի կինգ և ուրիշ տեսակները, վորոնց թվում և «Նավրոցկին», վորը դարձյալ մեզ մոտ գտնւմ ե մեծ հաջողությամբ:

«Նավրոցկի» տեսակը, վորը ստացվել ե Անդրկովկասի փորձադաշտում 1913 թվականին, իրենից ներկայացնում ե այսպես կոչված միջին-ուշ հասնող, խոշոր կնգուղներով բերքատու տեսակ: Նա ընդունակ ե լրիվ ողտագործելու ամբողջ վեգետացիոն շրջանն, այսինքն բույսի զարգացման ամբողջ բարենպաստ ժամանակաշրջանը, շատ զիմացկուն ե և համեմատաբար յերաշտին և տալիս ե մեծ եֆֆեկտ խնամքի, պարարտացման և ռացիոնալ ջուր տալու գեպրում:

Շատ խոնավությունից և հարուստ հողե-

րում յերկարացնում ե հասունանալը, Գարնանը և աշնանը տաք, փափուկ և խոնավ յեղանակներին ընդունակ ե վարակվելու շիրայով, վորից բամբակը կեղտոտվում ե արտադրված մածուցիկ նյութից:

Բացված կնգուղներից հեշտությամբ բամբակը թափվում ե գետին. շնորհիվ այդ հանգամանքի և կնգուղների խոշորության դյուրումությամբ հավաքվում ե բամբակը և այն ել շատ մաքուր: Մանածագործության մեջ թելերի հատկությամբ հաշվվում ե միջակ վորակի:

«Նավրոցկին» մեզ մոտ բամբակացանների սիրված և ընդունված տեսակն ե. նա ընդհանրապես խորհրդային Միության մեջ բուծւմ ե տարածության 60%-ը: Նրա միջին բերքը հասնում ե 70 փթի, Հրազդանի և Զանգիբազարի շրջաններում միջին բերքը շատ գյուղերում հասնում ե 100—120 փթի:

Շատ կարևոր ե Նավրոցկու ցանքար ժամանակին կատարելը, վաղ ցանքները ապրիլի 10-ից և ուշ՝ մայիսի 20-ից բերքը իջեցնում ե 20—30%-ով: Մինչև ծաղկելը պետք ե ջրել մեկ անգամ, իսկ ծաղկման շրջանում 3—4 անգամ: Առաջին ջուրը պետք ե վոշ ուշ բան ծաղկման սկիզբը տալ (յերբ կծաղկի 10—50%-ը բույսերի): Յերբ հասունանալու շրջանում սկսում են

բացվել կնդուղները, պետք է ջրել միմիայն մեկ անգամ:

Ինչպես հայտնի է կինզը և Նավրոցկին մինչև հիմա Հայաստանի ընդունված տեսակներն են, վորոնց մաքուր տեսակները ստեղծելը սեւեկցիոն կայաններում կդարձնի նրանց տնտեսապես ավելի բերքատու և դիմացկուն տեսակներից:

Կայանների անդուլ աշխատանքը հնարավորութիւն կտա ընտրութեամբ ստեղծելու Հայաստանի կլիմայական պայմաններին համապատասխանող ավելի թանգարժեք յեզիպտական տեսակները և այնպիսիները, վորոնք մեկ անգամ ջրվելով և կամ չորային շրջանում հարմարվելով հնարավորութիւն կտան բամբակի տարածութիւնը գցելու նաև նախալեռնային շրջաններում, վորով կապահովվի մեր արդյունաբերութիւնը անհրաժեշտ քանակի հումութով:

VIII. ԲԱՄԲԱԿԻ ԲԵՐՔԱՆԱԿԱՔԸ

Բամբակի ցանելուց մինչև հատուանալը կախված է գլխավորապես յեղանակների տաքութիւնից, վորքան բարձր է ջերմութեան աատիճանը միջին հաշիւով, այնքան շուտ է հասնում բամբակը և ընդհակառակն, յերկրորդ ֆակտորը, վորը կարող է յերկարացնել բամբակի հասունացումը, դա հողի և ոգի համեմատական խո-

նավութիւնն է: Հասունացման տևողութիւնը և բերքը կախված է ջրային մուցման պայմաններից և կնդուղների բամբակի թելի դարգացման շրջանում բույսի լարված խոնավութեան զուրըջիացնելուց, ըստ վորում բերքի քանակը սերտ կերպով կախված է մի շարք պայմաններից:

Կնդուղների մեծութիւնը գլխավորապես կախված է բամբակի տեսակից և նրա մուցման պայմաններից: Վորքան վերջինս, այսինքն մուռնդը լավ է, այնքան ել խոշոր են լինում կնդուղները:

Բերքի և լավ վոռովող հողերում նրանք ավելի մեծ են, քան հակառակ պայմաններում, ներքեից Պառաշին կնդուղներն ավելի խոշոր են, քան վերջին ծայրինը և այլն:

Ընդհանրապես տարբեր տեսակների բոլոր ալդ հատկութիւնները փոխվում են մի կողմը և լինում են գանաղան, յերբ փոխում ենք նրանց դարգացման պայմանները: Ավելի ուժեղ և հարուստ հողերում բամբակը համեմատաբար ուժ է ստանում, իսկ ուժից ընկած քարքարոտ հողերում բամբակը փոքր թփեր է տալիս, շուտ է հասնում և բերքն ել քիչ է լինում:

Բամբակի տեսակներից է կախված նաև շուտ ու ուշ հասնելը. կան վաղահաս, ուշ հաս-

նող և նրանց միջին ժամանակաշրջանում հաս-
նող տեսակները:

Բամբակի ցանելուց 50 — 60 որ հետո բամ-
բակը ոկտում է ծաղկել և մի այդքան ժամա-
նակից ել հետո հասած կնգուղները սկսում են
բացվել:

Բամբակի թփերը միաժամանակ չեն ծաղ-
կում, ինչպես և կնգուղները հասունանում:

Միևնույն թփի ցածրի ծաղիկներն ավելի
շատ են թափվում, քան վերինները. նույնը և
կնգուղների վրա կարելի լի ասել — ցածրի կն-
գուղներն ավելի շատ են թափվում քան վերին-
ները և այդ հերթականությամբ ել հավաքվում
է բամբակի բերքը: Առաջին բերքը հավաքում
են ներքևի կնգուղներից, յերկրորդը՝ միջին և
յերրորդը բույսի վերին մասից — ծալքից:

Ոգոստոսի յերկրորդ կիսից արդեն սկսում
են բացվել կնգուղները — հասունանալ բամբակը:

Սակայն բամբակը յերկար դաշտում թաղ-
նել չի կարելի, վորովհետև կեղտոտվում է թո-
ղից, անձրևներից, թափվում են հողի մեջ, դրա
համար ել ոգավելով պարզ նպատակով յեղա-
նակներից պետք է սկսել հավաքել և փոխա-
դրել տուն:

Բերքահավաքը պետք է արագացնել նաև
նրա համար, վոր աշնանից առաջ են գալիս գա-

նաղան հիվանդութուններ, ինչպես շիրան և
այլն, վորոնք իջեցնում են բամբակի վորակը:

Բացի այդ անձրևներից դեղնում է բամ-
բակը, խիստ ընկնում վորակը, իսկ գետին թափ-
ված-կեղտոտած բամբակը դժվարացնում գոր-
ծարանում մաքրելը:

Միևնույն բամբակի չանաքին անցնելը կա-
րելի է նաև վորոշել՝ արդյոք բամբակը հասու-
նացած է թե վոչ: Դրա համար փորձում են
հունդը ստամոկ. յեթե ձայն է հանում, կնշա-
նակի հասունացած է թե սերմը և թե բամբակը:
Չհասունացած բամբակից ստացվում է վորա-
կով ցածր տեսակի գործվածք:

Բոլորից բարձր գնահատվում է մինչև աշ-
նան ցրտերի վրա հասնելը հավաքած բամբակը,
վորը սալիս է վորակով բարձր ապրանք: Նա
բոլորից հասունացած մաքուր բամբակն է: Յե-
թե սառնամանիքները ընկնում են և չորանում
է բամբակի բույսի տերևներն, այն ժամանակ
բամբակը հեշտութամբ կեղտոտվում է չոր տե-
րևների կտորներով և իջեցնում վորակը: Դրա
համար ել բամբակացանը պետք է լավ ըմբռնի
մինչև սառնամանիքների ընկնելը հավաքի բո-
լոր բացված կնգուղների բամբակը:

Շատ սխալ են վարվում նրանք, վորոնք
սպասում են մինչև բոլոր կնգուղները բացվեն,

հետո անցնեն չանաքին. այդ ձևի հավաքած բամբակն ունի վատ վորակ—լավ ու վատ իրար խառը, կեղտոտած, դեղնած բամբակ:

Հավաքած բամբակը հարկավոր է անմիջապես հանձնել գործարանին կամ ընդունման կայաններին, վորովհետև ուշացնելը փաստ է կառավարութեանը թե վորակն է փչանում և թե խախտում է պլանային աշխատանքը, ուշացնում հումուլթի ժամանակին մատակարարելը տեքստիլ գործարաններին:

Ամեն մի բամբակացան պետք է լավ իմանա հետևյալը՝

1. Չհավաքել վաղ առավոտյան գովին, անձրևային լեղանակներին, ինչպես և չհասունացած բամբակ, վորովհետև պարունակում են իրենց մեջ մեծ քանակութեամբ խոնավութիւն: Անձրևներից հետո սպասել մինչև նորից չորանալը, կամ հավաքած չորացնել:

2. Մինչև սառնամանիքների վրա հասնելը հավաքել բոլոր բացված կնգուղների բամբակը, ալլապես կփչանա բամբակը—կիջնի վորակը:

3. Պաշտպանել բամբակը հողից և այլ կեղտոտութիւններից և առաջին տեսակին չխառնել դեղնած և չհասունացած բամբակ: Հանձնել բամբակը տեսակավորված, դրա համար չանաքի

ժամանակ լինել ուշադիր և բարդանները լցնել միմիայն մի տեսակի բամբակ:

Բամբակի բերքահավաքը հաջող անցկացնելու համար պետք է նախորոք լինի կազմված պլան և կազմակերպված աշխատավոր ձեռքեր բրիգադների:

Բերքահավաքի ծրագիրը հարկավոր է թե կուլելիտիվ և թե տնտեսական տնտեսութիւններին համար: Այստեղ անհրաժեշտ է հաշիվ առնելով աշխատավոր ձեռքերն ըստ սեղանների, այսինքն առաջին, յերկրորդ և յերրորդ չանաքի շրջանների տեղութիւն և բամբակի տարածութիւն կազմել որացուցային ծրագիր, վորը հնարավորութիւն կտա մեկը մյուսին ոգնութիւն գալու՝ կուլելիտիվին անհատ տնտեսութիւն, գյուղ՝ գյուղին, շրջանները—շրջաններին և այլն:

Անհրաժեշտ է վոր ամեն մի գյուղացի յենթարկվի դիսցիպլինայի և աշխատի ծրագրված կերպով, չհամարի չանաքը կանացի գործ, վորպիսի հասկացողութիւնը և անդիսցիպլինարութիւնը փաստ կբերի թե տնտես տնտեսութիւնը, կոլխոզին իրեն և թե կառավարութիւնը: Կառավարութիւնն ամեն ջանք գործ է դնում ոգնութիւն գալու գյուղացուն, նրա գյուղատնտեսական աշխատանքների դժվարին մոմենտներին, ապահովի արդյունաբերութիւնը հումուլթով և

դրանով բարձրացնի ընդհանուր ժողովրդական տնտեսությունը:

IX. ԲԱՄԲԱԿԻ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԸ ՅԵՎ ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱՆՑ ԴԵՍ

Բամբակի բույսը յենթակա յե մի շարք վնասատուների կողմից հարձակման, վորի պատճառով ամեն տարի տասնյակ և հարյուր հազարավոր փթերով քիչ բերք և սաացվում, քան հնարավոր և ստանալ այդպիսին կանոնավոր և կազմակերպված պայքար մղելու դեպքում:

Քիչ չեն նաև սնկային հիվանդությունները, վորոնք ևս զգալի վնաս են հասցնում բամբակին:

Կան մի շարք սարսակների և ավերիչ վնասատուներ, վորոնցից Հայաստանում բարերախտաբար չկան. կան ուրիշ պետութայններում, վորտեսիք են՝ Պարսկաստանը, Տաճկաստանը, Ամերիկան և այլն:

Այստեղ կհիշենք միմիայն այն վնասատուների մասին, վորոնք պատահում են մեր յերկրում և բավականաչափ վնաս հասցնում բամբակագործությանը:

1. ԲԱՄԲԱԿԻ ՉՈՌԸ

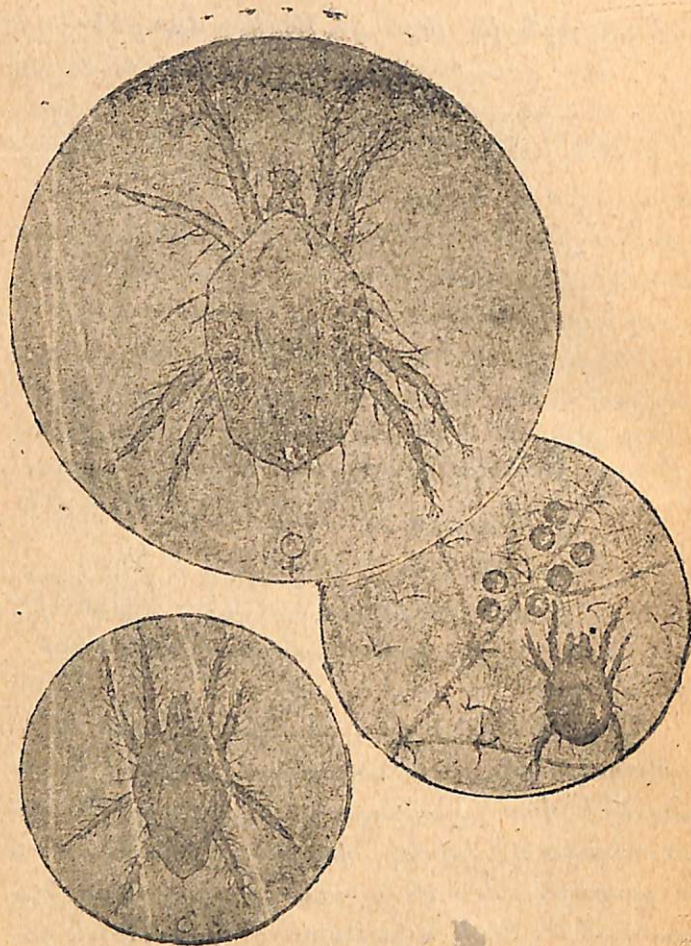
Անառվա ընթացքում, մոտավորապես հունիսին և հուլիսի սկզբներին բամբակի տերևնե-

րի վերի յերեսին յերևում են կարմիր բծեր, վորոնք քանի զնում այնքան մեծանում են: Տերևի հակառակ ներքևի կողմը նկատելի յեն մոխրագույն բծեր, վորոնք հյուսվելով կազմում են ընդհանուր փառ: Ուշագրությամբ խոշորացույցով դիտելու դեպքում հնարավոր և տեսնել այն վնասատուն, վորն առաջացնում և չոտ հիվանդությունը, դա տիգն և:

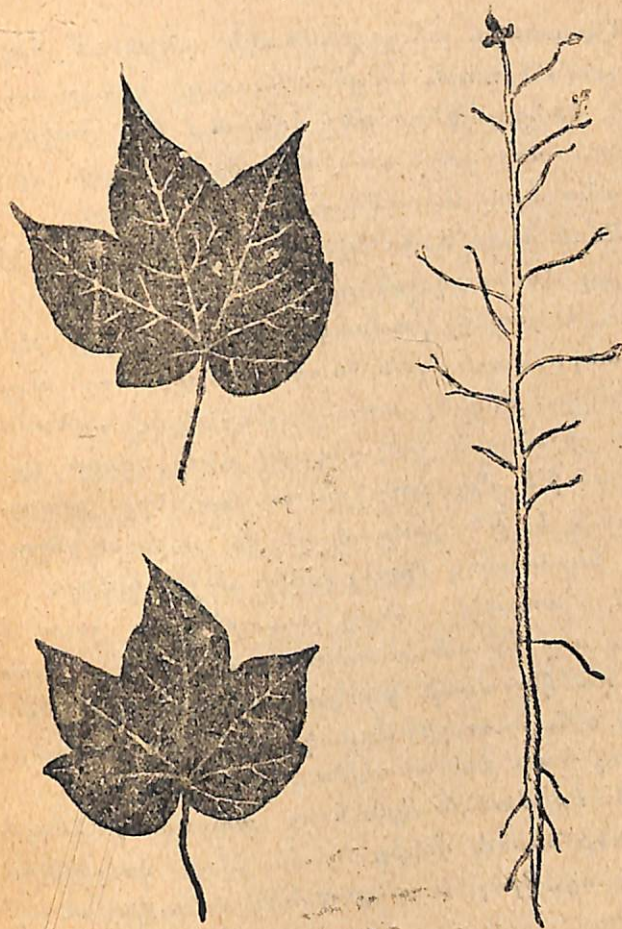
Բծերը քանի զնում այնքան լայնանում տարածվում են և վերջը բռնում ամբողջ տերևի յերեսը, թողնելով միմիայն տերևի կանաչ յերակները: Հետագայում տերևը սկսում և չորանալ, պատռվել, վորովհետև և վերջը պոկվել և ընկնել գետին:

Ներքևի յերեսի մոխրագույն փառը տարածվելով բռնում և վնչ միայն տերևի ամբողջ յերեսը, այլև տերևի կոթով տարածվում և ճյուղերի վրա:

Տիգը սնվում և տերևի հյուսվ ծծելով և բազմանում ձվերով: Նա արագ կերպով զարգանում և վատ պատրաստված ուժասպառ չկա՞ծ հողերում, վորոնք վատ են ինամվում և չեն պարարտացվում: Նրանց զարգացմանը նըպաստում են նաև մոլախոտերը, վորովհետև չոռի վնասատուն ապրում և ինչպես մոլախոտերի, այնպես և մի շարք այլ կուլտուրական և վայրենի բուսականության վրա:

Նկ. 15. Չոսի՝ փառ գործող փրատառուհ. վերևում եղը, ներքևում, դեղի ձախ—վորձը և փտոների մեջ, ձվերի մոտ չորս փոտանի թրթրուհի:

Նկ. 16. ա. Բամբակի տերևներ—խիստ փրատված բամբակի փրատառուհի կողմից:
բ. Բամբակի թուփը—տերևներից ու կոկոններից զրկված չոսի հեռանքով:

Վնասատու տիգր բամբակի դաշտում հեշտությամբ հողում, տերեխի, կնգուղի և այլ բուսական մնացորդների մեջ ձմեռում և և հաջորդ տարին նորից անցնում ցանված բամբակի վրա և բազմանալով վարակում նրան:

Չոռի առաջն առնելու համար հարկավոր են հետևյալ ձեռնարկումները.

1. Հեռացնել բամբակի դաշտից բոլոր մուխոտները, բուսական մնացորդները, հողը հերկել խորը, թողնել առանց փոցխելու ձմեռվա ցուրա շրջանում, ջրել—արաթ անել, վորը կընպատի թե մուխոտների արմատները ցրտահարելուն և թե չոռի աղբերին փոշնացնելու: Նույն նպատակով վարել բոլոր միջնակները:

2. Բամբակի ցանքը կատարել վոշ շուտ և վոշ ել ուշ՝ իր ժամանակին և այն և շարքացան, դա կնպատի բամբակի ուժեղ փարթամ աճելուն և շուտ չի վարակվիլ չոռով: Պարարտացնել հողը ժամանակին:

3. Իր ժամանակին հողը փխրեցնել ձեռքի քաղհանիչներով, վորից հետո ձիու կուլտիվատորներով, ջրել և անցկացնել ձմեռվա արաթ և այլն:

Այս բոլոր ձեռնարկումներն անշուշտ շատ քիչ դեպքում թույլ կաան վարակվելու դաշտը չոռ հիվանդությամբ, իսկ յերբ արդեն բամբակը

վարակված և հատուկ փորիչ մեքենայով կամ ձեռքի փուքսով արար փոշտել ծծումքի փոշիով, վորն ամենափորձված և ապիոնալ միջոցն և նրա դեմ:

Յեթե բամբակը դեռ չի վարակվել կամ վարակը նոր և սկսվել, մեկ հեկտարին գործ են ածում 20—25 կիլո ծծմբափոշի, իսկ ամբողջովին վարակված լինելու դեպքում 48—50 կիլոգրամ:

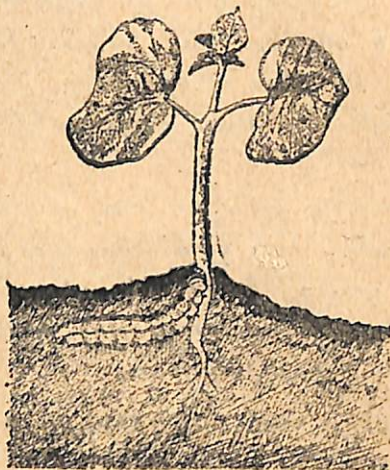
Ծծմբափոշի պետք և տալ վաղ առավոտյան, յերբ դեռ տերեխների վրա նկատվում և խոնավութուն ցողից, հաեառակ դեպքում առանց փություն ցողից, հաեառակ դեպքում առանց քամի—հանդարա ուր, բայց վոշ կեսորի շագին, այլ առավոտը և յերեկոյան:

2. ԱԳՐՈՏԻՍ ԿԱՄ ԲԱՄԲԱԿԵՆՈՒ ԹՐԹՈՒՌԸ

Այս վնասատուն թաղնվում և ցերեկը հողում 7—9 սանտիմետր խորության վրա, դիշերը դուրս գալիս հողի լերես և թիլից թուփ անցնելով կրծում, վաղ առավոտյան թաղնվում հողում և կծկված մնում մինչև դիշեր:

Ազրոտիսը վնասում և միայն բամբակի մատաղ բույսերին: Նրա վնասն սկսվում և այն ժամանակից, յերբ բամբակի սերմը սկսում և ծլել: Այն ժամանակ թրթուրը մտնում և մեջը և սկսում կրծել շաբլիները, իսկ հետագայում

յերբ հողի յերես ե դուրս դալիս բույսը, սկսում ե կրծել բամբակի մատղաշ ցողունը, հողի յերեսից կտրում ե մնացորդը քաշում բուն, այն-տեղ խժուում:

Նկ. 17. Թրթուր, վոր լնասում ե բամբակին ու մատող ծիւերին:

Ամբողջ ամառվա ընթացքում ագրոտիսը տալիս ե յերկու-յերեք սերունդ ե ամեն անգամ դարգացման համար պահանջվում ե 30—40 ուր: Բամբակին վնասում ե գլխավորապես մայիսի սերունդը:

Թրթուրի վերջին սերունդը աշնան ցրտերն ընկնելուց մահում ե միջանի վերջով խորու-

թյամբ հողի տակ ե քնում մինչև գարուն— ապ-րիլի վերջերը:

Ագրոտիսի զարգացման տառջին շրջանն անցնում ե մոլախոտերի վրա, վորից անցնում ե մատղաշ բամբակենուն, հենց վոր յերևում են նրա ծիւերը:

Պայքարի ամենալավ միջոցն աշնան խոր ցելն ե, ձմեռվա արաթը ե միջնակների վարելը՝ մոլախոտերի վոչնչացնելը, վորոնք վաղ գար-նունը ծառայելով վորպես կերակուր, պատասպար-վելու տեղ, միջնորդ—կամուրջ են հանդիսա-նում բամբակի վարակմանը:

Դեղով պայքարելու համար վերցնում են 400 գրամ փաթիլյան կանաչ ե լավ խառնում 8 կիլոգրամ քուսպի ալյուրի կամ ալգախին չունենալու դեպքում յեգիպտացորենի ալյուրի հետ ե ջրով շաղաղ անելով շաղ տալի փոքր կտորներով բամբակի դաշտում:

Փաթիլյան կանաչը փոխարինում են նաև մկնդեղի նատրիումով: 400—500 գրամ մկնդե-ղի նատրիումը ածում են 1 դույլ (12 լիտր) ջրի մեջ. այդ լուծույթում թրջում 10 կիլոգրամ քուսպի ալյուր, հունցում ե ստացված խմորնե-րից փշուրներ անում շաղ տալիս հողը վարելիս կամ բամբակը ցանելուց անմիջապես հետո ե փոցխում:

Հողի տակ ապրող աշրոտիսը ոգտագործելով այդ փշուրները վոչնչանում եւ միաժամանակ պալքարի այս ձեւը ծառայում եւ փորպէս պարարտանյութ հոգում:

Յեթե հետազայում կենդանի մնացած թրթուռները յերեան, կարելի յե նույն ձեւի պատրաստած թուխը նորից շաղ տալ բամբակի արտում մի-մի գլխի, մի լի քալ հետափորության վրա:

Դեղը պետք ե շաղ տալ իրիկնադեմին, փորովհետեւ թրթուռը դուրս ե պալիս իրիկնադեմին ե փաստում ամբողջ գիշերը:

Նկատվել ե, վոր անցյալ տարիներում շալթուել մշակված հողերը վարակված ին աշրոտիսի թրթուռներով: Այդպիսի հողերի շուրջն անհրաժեշտ ե առու քաշել 27—35 սանտիմետր խորությամբ, վորի մեջ են թափվում թրթուռները—վոչնչացվում ե այդ ձևով պաշտպանվում բամբակի մնացած ցանքները:

3. ԿԱՐԱԳՐԻՆԱՆ.

Կարագրինան փաստում ե բամբակենուն կրծելով նրա տերևները, կյոր ծակեր առաջացնելով, առանց տերևների յերակներին փնասելու:

Նա փաստում ե նաև ճակնդեղին, կարտոֆիլին, առվույտին (յոնջա), պամիդորին ե սոխին:

Վերջինիս փաստում ե տերևը կյոր ծակելով ե ներս մտնելով կրծում են. բացի տերևները, փաստում են նաև պամիդորի պտուղները:

Կարագրինան բազմանում ե ձվերով. ձվից դուրս յեկած թրթուռի մեծությունը $2\frac{1}{2}$ սանտիմետր ե, լայնությունը 3—4 միլիմետր:

Թրթուռը սկզբնական շրջանում ձվից դուրս գալուց հետո կրծում ե տերևի ներքևի յերեսը, չփնասելով մյուս յերեսը: Հետագայում ծակում ե տերևի սողավարթը առանց փնասելու խոշոր յերակներին:

Թրթուռը հարսնյակի յե փոխվում հողում, վորից դուրս ե դալիս թիթեռ. վերջինս ձու յե ածում տերևի ներքևի յերեսին ե նրանցից դուրս յեկած թրթուռներն են վոր փաստում են գարնանից: Կարագրինան ամառն ունենում ե ընդամենը 4 սերունդ: Վտանգավորը բամբակի ե դեմենը 4 սերունդ: Վտանգավորը բամբակի ե վերև թված այլ կուլտուրաների համար 1—2 սերունդն ե:

Պայխար.—Կարագրինայի դեմ պալքարելու համար գործ են ածում փարիզյան կանաչի ե նոր այրած կրի լուծույթ:

30—35 գրամ փարիզյան կանաչը բացում են փայտյա ամանում քիչ քանակությամբ ջրով. առանձին ել բացում 60—68 գրամ կիթ ե մաղելով խառնում փարիզյան կանաչի ե ալիքան

շուր ավելացնում, վոր ստացվի մեկ դուլլ լուծույթ և ամելով վերմորել կոչված սրսկիչ տապարատի մեջ, սրսկում բամբակին:

Մատղաշ բամբակենուն այդ լուծույթը կարող է վնասել, թույլ լուծույթն էլ չի ոգնի. դրա համար գործ են անում մկնդեղային թթու արծիճ (Չիպսին), վորով և փոշոտում են բուխին:

Մեկ հեկտարի վրա ծախսվում է 15—20 կիլո Չիպսին:

4. ՇԻՐԱ

Շիրան կամ բամբակի լվիճ վնասատուն ծանոթ է բոլոր բամբակացաններին: Նրանք վնասում են բամբակի տերևները ծծելով տերևի տակի լերեսից նրա հյութը, վորից նա կուշ և պալիս, գանգուր դառնում: Տերևի ներքևի մասում առաջանում է փայլուն քաղցր փառ, վորի վրա հավաքվում են բազմաթիվ ճանճեր, մըջուններ, ոգտագործելու քաղցր հյութը: Փառի վրա նկատվում է նաև սև բորբոս:

Ջգուշությամբ տերևը բացելով լերևում են բուսական վոշիլների կամ լվիճների ամբողջ խմբեր, վորոնք կանաչ ու մուգ գույն ունեն, փայլուն սև գլուխ, սև կուրծք և մի գույզ հյութի սև սուպրակներ:

Լվիճները շարունակ արտադրում են իրենց

մարմնի յետին մասից վերոհիշյալ քաղցր հյութը, վորը վերիից կաթիլ-կաթիլ թափվում է բուխի ներքևի մասերի վրա և չորանալուց փայլուն տեսք ստանում:

Ամառվա չոր և շոգ լեղանակին նրանց տարածումը կանգ է առնում, սակայն կարելի լի տեսնել լվիճների խմբեր կնգուղների վրա, վորոնցից ծծելով հյութը, գեղնեցնում են և թափում:

Աշնան յերկարատև տաք նվաստավոր լեղանակներին նրանց բազմացումն արագ է ընթանում և արտադրած քաղցր հյութը թափվելով բամբակի բացված կնգուղների վրա, թրջում են ու իրար կպցնում: Այդ քաղցր շիրաի վրա բուն են դնում սև սնկեր և բակտերիաներ և սկսում քայքայել բամբակի թելիկները:

Այդպիսի բամբակը շատ վատ է մաքրվում գործարանում և ստացվում է կեղտոտ ու կրոշ չող բամբակ, վորը տալիս է վատ գործվածք և վատ էլ ներկ վերցնում:

Լվիճները դարգանում են շատ մեծ արագությամբ՝ կենդանի ձագեր ծնելով, վորոնք առաջին որից սկսում են ընկել ինքնուրույն կեպավ: Մի շաբաթ հետո այդ նույն ձագերը կարող են բազմանալ, վորպես կենդանի ծնող մայ-

բեր: Այդպիսով մեկ լվիճ մեկ ամառվա ընթացքում տալիս է 14—20 սերունդ:

Սակայն այդ ամբողջ սերունդը չի կարող բաղմանալ շարունակ և վնասել, փորովհետև ունեն հատուկ գիշատիչ թշնամիներ, փորոնցից է գառիկը և այլն:

Լվիճները բաղմանում և վնաս են հասցնում նաև բանջարեղեններին, փորպիսի ցանքերը բամբակի կողքին միշտ ել անթուլլատրելի չե: Միջնորդ դեր ունեն նաև մոլախոտերը, փորոնք նույնպես վարակվում են լվիճով և կեր ու պատարան հանդիսանում աշնան ցրտերն ընկնելուց հետո, յերբ մեռնում է բամբակի թուփը:

Իրա համար ել շերայի դեմ լավագույն պայքարը հողի կանոնավոր մշակելն է, աշնանավարը, քաղհանը, ժամանակին ջրելը, նոսրացումը և այլն: Մի քանի անգամ հնձել միջնակները, առունները, ճանապարհի յեղերքների մոլախոտերը: Այդպիսի պայքար ևս մղել հարևան դաշտերում, փորտեղից վարակը կարող է անցնել ամեն ուղղությամբ:

Թոնավ յեղանակներին լվիճն արագ է դարգանում: զրա համար ել պետք է ջրել չափավոր և հողը փխրեցնել խոնավթյուն, պահպանելու համար հողում, փորն ուժեղ կղարդացնել

բամբակին և կղարձնի ավելի դիմացկուն առհասարակ վնասարարների դեմ:

Լվիճներին կարելի է փոշնշաղնել կանաչ կամ հատարակ սապնի լուծուլթով՝ 400 գրամ սապոնը լուծվում է մեկ գուլ (12 լիտր) ջրի մեջ: Սապոնը հեշտ է բացվում տաքացրած առփի ջրում:

Կարելի է պայքարել նաև ծխախոտի փոշույ պատրաստած լուծուլթով (400 գր. փոշին 24 լիտր ջրում): Այդ դեղերից մեկով սրահում են բամբակի թիփերը, փորոնք հաջողությամբ փոշնշացնում են վնասատուներին:

Լուծուլթի թնդության, պատրաստելու և սրահման ձևի մասին պետք է դիմել շրջապատումին անհրաժեշտ ցուցմունքներ ստանալու համար:

5. ԿԵՓՈՒՂԻ ԹԻԹՈՒՌ

Բամբակի վրա կոկոնների, ծաղիկների և մատաղ վարսանդների յերևալու շրջանում նկատելի չե, փոր նրանց մեծ մասը և առանձնապես կոկոնները գետին են թափվում: Գետին ընկած բաց դեղին գույն ունեցող կոկոնների վրա նկատելի չեն անցքեր, արված այն վնասատուների միջոցով, փորոնք ներսը կրծում, փոշնշացնում են ծաղկի կարևոր մասերը:

Դա կնգուղի թրթուռն է, վորը վնասում է նաև պամիրներին, լեզիպտացորենին, սխեռին, նոխուղին, ծխախոտին, կենաֆին և այլն, ինչպես և մի շարք մուխոտերին:

Նրա զարգացման առաջին շրջանը ընթանում է մուխոտերի վրա: Հայտնի է վոր թիթեռը պալիս է ձու, ձվից առաջանում է թրթուռ, վորը ձևափոխվում է հարմնյակի, նրանից էլ դուրս է գալիս թիթեռ և այդպես շարունակ:

Այս ամբողջը տևում է 34—46 օր, այնպես վոր մեկ ամառվա սեզոնում 3—4 և նույն իսկ 5 սերունդ են տալիս և հաշվելով ամեն մի թիթեռի ածած ձվերը, վորոնց քանակը 500—3000 հատի է հասնում, պարզ է վոր շատ արագ են բազմանում նրանք, ուրեմն և խոշոր վնաս հասնում բամբակին:

Կնգուղի մի թրթուռը իր կյանքում կարող է վնասել մինչև ութ կոկոնի, մեկ ծաղկի, լերկու վարսանդի և մեկ կնգուղի և այլն: Այս հաշվով պարզ է թե վորքան մեծ է այս միջատի հասցրած վնասը բամբակադործությանը:

Նրանք կրծում են նաև ցողունների հյուսիսի ծայրերը և վերևից ներքև ծակեր բացում: Թրթուռներն մատաղ կնգուղիներին ավելի շատ են վնասում, քան մեծերին և այդ պրոցեսսում արսադրում են մութ կանաչ արտաթորութուն, վորով և կեղտոտում կնգուղի պատերը:

Մի շարք ագրո-ձեռնարկումներով հնարավոր է առաջն առնել և մեղմացնել այն վնասները, վոր հասցնվում է կնգուղի թրթուռի կողմից:

Դրա համար հարկավոր է՝ աշնանից հողը խորը հերկել, արաթ անել, վորով կվոչնչացվի թե մուխոտերը և թե թրթուռներն ու հարսնյակները: Բամբակը հաճախակի քաղհանել, վոչնչացնել շրջակայքի մուխոտերը, պարարտացնել դաշտը—ուժեղ թփեր ստանալու նպատակով: Ժամանակին ջրել և փխրեցնել հողը:

Կատարել շարքացանք և ցանել վաղահաս դիմացկուն տեսակի բամբակի սերմեր:

Պալքարի քիմիական միջոցներից գործադրվում է մկնդեղա-թթվային կալցիում, վորը փշվում է հատուկ փոշոտիչ գործիքներով—հեկտարին 30 կիլոգրամ: Փոշոտած տերևը կամ կնգուղը ձվից նոր դուրս յեկած թրթուռը կրծելով թունավորվում է:

Սակայն պետք է գտնել դեղ փշելու հարմար մոմենտը, վորպեսզի չուշացվի և թրթուռները չմահեն կնգուղի մեջ:

6. ԴԵՂԻՆ ՏՐԻՊՍ

Այս ժամանակ յերբ բամբակի վրա լերևում են լվիճները, այսինքն բամբակի առաջին խիստ կան տերևների առաջնաուլու շրջանում, այդ տե-

ընների ներքևի յերեսին յերևում են հարթ, փայլուն, մի քիչ ներս ընկած բծեր: Դրանից հետո յերևում են նույն տեղը մոխրագույն բծեր, իսկ տերևները սկսում են կուչ գալ, կլորվել, չոցացած տեղերը պատվել տաջացնելով անկանոն անցքեր: Հաճախ այնպես է ազդում բամբակի վրա, վոր բամբակագործը հուսահատվում է միանգամից:

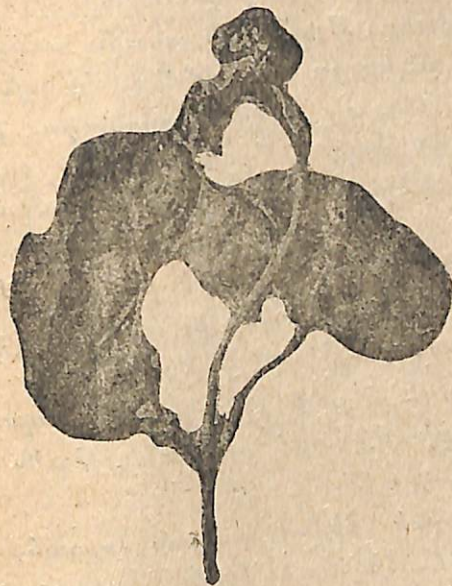
Դժվար չէ խոշորացույցով նկատել այդ հիվանդության պատճառին — արիպսին, վորն աչքի է ընկնում իրեն արագաշարժությամբ:

Նկ. 18. ա. Բամբակի տերևը արիպսից վնասված,
բ. Բամբակի տերևը:

Նրանք իրենց ձվերը դնում են տերևի հյուսվածքում, վորից 3—4 որվա ընթացքում դուրս են գալիս վորդերը: Նրանց մինչև հասունանալը ակում է 9—12 որ — իսկ տարածվելը մեկ սերունդի համար պահանջվում է 20 որ:

Տրիպսերը ձմեռում են մուխոտների և յունջալի վրա. նրանք իրենց արագաշարժությամբ կարող են արագ կերպով մեկ դաշտից մյուսը փոխադրվել, վորի համար և դժվարանում է պայքարը նրանց դեմ:

Նկ. 19. Բամբակի մատղաշ բույսը արիպսից խիստ վնասված:

Ամենալավ պայքարը դա հողի կանոնավոր մշակելն է, պարարտացումը, մուխոտների վնասվածությունը: Այս պայմաններում միայն բամբակը կարող է արագ կերպով ուղղվել արիպսի հասցրած վնասից հետո:

Դ. ՄՆԿԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Մեր յերկրի կլիմայական պայմանները բավականին բարենպաստ են մեզ համար փաստաբանական հիվանդություններ առաջացնելու նկատմամբ: Չոր կլիման յավազույն արգելքն է սրնկային հիվանդությունների առաջն առնելու համար: Մի յերկրորդ հանգամանքն էլ այն է, վոր Հայաստանը և այլ բամբակագործական խորհրդային հանրապետություններ նոր բամբակացան շրջաններ են, այնպես վոր բամբակագործական հին շրջանների ավերիչ փաստաբաններից և սնկային հիվանդություններից առայժմ զերծ ենք մնացել: Դրա համար էլ պետք է զգուշ լինել չտարածելու հիվանդություններ:

Մսկային և բակտերիական հիվանդություններից աչքի ընկնողը՝ արմատի փթումն է, վիրուսը և հոմոդը:

Առաջինի հիվանդության պատճառը դեռ գտնված չէ: Հիվանդությունը վարակում է արմատները բամբակի մտտաղ շրջանում վաղ ցանքերի դեպքում: Քանի վոր չի գտնված հիվանդության առաջացնողը, դրա համար էլ դժվար է վորոշել պայքարի ձևը:

Վիրուս դարձյալ փաստում է արմատներին: Բույսը ուժատապառ է լինում և մեռնում, ըստ

փորում հիվանդությունը նկատվում է ամռան վերջերը կամ կեսին:

Միակ պայքարը ցանքսից առաջ սերմերի ադամանակն է:

Հովոդը շատ քիչ տարածված բակտերիալ հիվանդություն է. նկատվում է բոլոր սրգանների վրա յուզոտ բծեր, յերկալուց: Ուժեղ վարակի դեպքում ցողունը սևանում է և կոտրվում: Պայքարի միջոցը սերմացվի ախտահանումն է:

X. ԲԱՄԲԱԿԻ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ ԽՈՇՈՐ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Մեր բամբակագործության ամենազլխավոր խնդիրը մեքենայացված խոշոր տնտեսություններ՝ խորհրդային և կոլտնտեսություններ կազմակերպելն է:

Դրա նշանակությունը մեծ է հին բամբակագործական շրջանների բամբակի բերքատվությունը բարձրացնելու, զգալի էֆֆեկտ ստանալու տեսակետից, իսկ նոր հողերի վրա բամբակագործության շահավետության, նոր հողեր յուրացնելու տեսակետից:

Բամբակագործական շրջանում, կուսակցության վորոշումներով ցաք ու ցրիվ անհատական տնտեսություններից նոր, խոշոր վերակառուցված կոլտնտեսություններ կազմակերպելը հնա-

բավոր ե միմիայն մեքենայացման բազայի հիման վրա: Այդ տեսակետից Մեքենատրակտորային կայանները այն հզոր միջոցն են հանդիսանալու, վորոնք հիմնովին կվերափոխեն մեր առնուառնական ձևերը, մեքենայացնելով բամբակի մշակման բոլոր պրոցեսները:

Յեթե մեկառմեկ թվենք բամբակագործության բնագավառում տարվող բոլոր աշխատանքները, մի ափելորդ անգամ ապացուցած կլինենք խոշոր արդյունաբերական կոլլեկտիվ և խորհրդային տնտեսությունների առավելությունները:

Մեքենայացված տնտեսությունում հողի խոր հերկն անցնում է աշնան սեզոնին. համայնացված խոշոր հողերում է տարվում համառարած շարքացանը և, դրա հետ կապված, այդտեղ է վոր պետք է գործածության մեջ դրվի ջրելու նոր, կատարելագործված և ռացիոնալ ձևն, այն է միջարքային ակոսային սխեման:

Վերջինս խոշոր հեղաշրջում պետք է մտցնի մասնավորապես Հայաստանի բամբակագործության ասպարիզում, վորը լուծելու յե ջրի պրոբլեմը, ստեղծելու նախապայման մեքենայացնելու աշխատանքներն ավելի բարդ մեքենաներով, ինչպիսին է որինակ մի քանի շարքանի շարքացանների, ֆարմոլի՝ 3 և ավելի շարքանի տրակտոր-տիպատորների գործածությունը, պրիմիտիվ հմարկտը փոխարինելով ջրելու միջարքայի

տիպոսներ քաշելու համար բկատու կուլտիվատորներով:

Բամբակացան շրջաններում խոշոր արդյունաբերական կոլլեկտիվ և խորհրդային տնտեսություններ կազմակերպելը մեքենատրակտորային կայանների ծավալվող աշխատանքների, մեքենայացման բազայի հիման վրա հարվածալին տրնտեսա-քաղաքական կարևորագույն խնդիրներից մեկն է, վորպիսին և պետք է լինի այդ ասպարիզում աշխատող մեր ագրո-աշխատակիցների հերթական հարվածայինը՝ կիրառելու վերակառուցվող գլուղում գիտության վերջին նվաճումները հանուն սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակի:

<< Ազգային գրադարան

NL0287626

19-213

ԳԻՆԸ 17 ԿՈՂ.

(3¹/₂ մամուլ)

Բ. Մամյան

Կուլտուրա փոփոկ

Գոսիզատ ՍՍՐ / Արմենի
Երիվան—1931